

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav etnologie a středoevropských a balkánských studií

Diplomová práce

Zoltán Balga, M.Th.

**Význam mateřského jazyka v kontextu náboženského života
u maďarské menšiny v České republice**

The importance of the mother tongue in the context of religious life
of the Hungarian minority in the Czech Republic

Az anyanyelv jelentősége a csehországi magyar kisebbség vallási életben

Praha 2024

Vedoucí práce: doc. Simona Kolmanová, Ph.D.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Külön köszönetet mondok doc. Simona Kolmanová, Ph.D. tanárnőnek, a Néprajzi, Közép-európai és Balkán Tanulmányok Intézet tanárának, hogy vállalta a téma vezetését és konzultációval segítette annak feldolgozását. Köszönöm, hogy szakértelmével hozzájárult a téma kifejtése során felmerülő kérdések árnyaltabb megértéséhez. Észrevételei nagyban segítettek munkámat, a témában való elmélyülést és annak áthatóbb megértését.

Köszönetnyilvánításomat szeretném kifejezni nem utolsó sorban minden tanáromnak, akik hozzájárultak a cseh-magyar viszonyok cizelláltabb megismertetéséhez.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 13.12.2024

Zoltán Balga

Klíčová slova: mateřský jazyk, náboženství, náboženský život, náboženská identita, náboženské rituály, maďarština, maďarská menšina, Česká republika

Keywords: mother tongue, religion, religious life, religious identity, religious rituals, Hungarian language, Hungarian minority, Czech Republic

Kulcsszavak: anyanyelv, vallás, vallási élet, vallási identitás, vallási szertartások, magyar nyelv, magyar kisebbség, Csehország

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje na význam mateřského jazyka v náboženském životě maďarské menšiny v České republice a zkoumá vliv mateřského jazyka na utváření a udržování náboženské identity v jazykově odlišném prostředí většinové komunity. Práce si klade za cíl prozkoumat jak individuální, tak komunitní perspektivu. Představuje rovněž maďarské komunity v České republice, které hrají při utváření náboženské identity významnou roli (Maďarská římskokatolická farnost v Praze, spolek Iglice). Kvalitativní výzkum byl proveden formou dotazníku a respondenty byli Maďaři žijící v České republice.

Z hlediska literatury se práce při formulaci definic opírá především o maďarsky psané publikace, ale součástí celkového teoretického rámce jsou i práce zahraničních autorů, které tak čtenáři nabízejí širší perspektivu.

ABSTRACT

This thesis focuses on the significance of the mother tongue in the religious life of the Hungarian minority in the Czech Republic. At the same time it examines the impact of the mother tongue on the formation and maintenance of the religious identity in a linguistically diverse majority community environment. The paper aims to explore both individual and community perspectives. It also introduces Hungarian organisations in the Czech Republic that play an important role in the development of religious identity (Hungarian Catholic Parish in Prague, Iglice Association). The qualitative research was conducted in the form of questionnaires and the respondents were Hungarians living in the Czech Republic.

In terms of literature, the thesis draws primarily on Hungarian-language works to formulate definitions, but the components of the overall theoretical framework also include writings by foreign authors, thus offering the reader a broader perspective. The bibliography is enriched by additional articles on the subject, which strengthens the content of the essay.

ABSZTRAKT

A dolgozat az anyanyelv jelentőségének kutatására összpontosít a csehországi magyar kisebbség vallási életében, az anyanyelv hatását vizsgálja a vallási identitás kialakulására és fenntartására a nyelvileg eltérő többségi közösségi környezetben. A dolgozat célja mind az egyéni, mind a közösségi perspektívák feltárása. Bemutatja azon csehországi magyar szervezeteket is, amelyek fontos szerepet játszanak a vallási identitás kialakításában (Prágai Magyar Katolikus Plébánia, Iglice Egylet). A kvalitatív kutatás kérdőívek formájában történt, a megkérdezettek Csehországban élő magyarok voltak.

A szakirodalom terén a dolgozat elsősorban magyar nyelvű publikációkra támaszkodik a definíciók megfogalmazásához, ugyanakkor a teljes elméleti keret összetevői között külföldi szerzők írásai is szerepelnek, ezáltal szélesebb perspektívát kínálva az olvasónak.

TARTALOM

Bevezetés	9
1. Az anyanyelv és vallás kapcsolatának vizsgálata	11
1.1 Az anyanyelv	14
1.2 A vallás	16
1.3 Az egyházi nyelvhasználat.....	20
1.4 A nyelvcsere és a vallás	24
2. A csehországi magyar kisebbség helyzetének ismertetése	26
3. A csehországi magyar szervezetek mint a vallási és kulturális identitás megőrzésének kulcsszereplői	29
3.1 Az Iglice Egylet	29
3.2. A Prágai Magyar Katolikus Plébánia.....	31
4. A kutatás eredményei	33
4.1 A prágai magyar szentmisék látogatottsága és demográfiai jellemzői (2019 és 2024) .	33
4.2 A kutatás célja.....	35
4.3 A kutatási módszertan bemutatása.....	38
4.4 A hipotézisek meghatározása.....	40
4.5 A kérdőív kiértékelése	44
4.6 A hipotézisek kiértékelése	64
Konklúzió	70
Bibliográfia	72

BEVEZETÉS

Jelen munkámban szeretném részletesen megvizsgálni az anyanyelv fontosságát a csehországi magyar kisebbség vallási életében. Anyanyelv és vallásosság - ez az a két pólus, melyek egymáshoz való viszonyáról, a közöttük lévő kapcsolatáról, annak dinamikájáról, témáiról, fejleményeiről kívánok írni. A dolgozat célja, hogy elemezze az anyanyelvhasználat hatását a vallási értékek megértésére, kifejezésére és megélésére. A csehországi magyar szórványkisebbség esetében érdemes megvizsgálni, hogy a közösség életében a kétnyelvűség stabil vagy instabil (átmeneti) jelenségnek minősíthető-e. A stabil kétnyelvű közösségek jellemzője, hogy megőrzik az általuk használt nyelveket, míg az instabil kétnyelvű közösségek a saját nyelvük használatáról a többségi (jelen esetben a cseh) nyelv használatára térnek át, így a nyelvcsere folyamatát élik meg¹. Ezen kívül fontos figyelembe venni, hogy a nyelv megőrzése szempontjából milyen szerepet játszik a vallás, és ez hogyan befolyásolja a közösség nyelvi identitásának fenntartását. A vallás potenciálisan kulcsszerepet játszhat abban, hogy a közösség képes legyen megőrizni anyanyelvét és kulturális hagyományait, miközben a nyelvi és vallási identitás kölcsönhatásait is feltárja.

Egyáltalán nem lényegtelen az, hogy tisztázzuk, mit is értünk tulajdonképpen vallás, illetve anyanyelv alatt. Aligha lehet hiánytalanul definiálni akár a vallást, akár az anyanyelvet néhány mondatban, azonban bevezetésként elengedhetetlen néhány meghatározó problémára ráirányítani a figyelmet.

A csehországi magyar kisebbséggel eddig, csak nagyon kevesen foglalkoztak kielégítően. Ezt a kisebbséget egyetlen alaposabb szociológiai felmérés mutatja be (Sadílek – Csémy 1993)², míg a nyelvét először Jiří Nekvapil említette a csehországi kisebbségi kontaktusnyelvek között. Szociolingvisztikai szempontból ezidáig csupán Lucie Hašová³ vizsgálta a nyelvhasználatukat. 1999-ben Eöry Vilma⁴ végzett kutatásokat a kétnyelvűségről, ill. a csehországi magyar nyelv állapotáról. A kisebbség újkeletűsége és kis létszáma miatt Csehországban számos nyelvhasználatukra vonatkozó kérdés további kutatásokra vár.

¹ Vö. NAGY, Enikő, *Vallás és nyelvcsere – moldvai csángó asszonyok nyelvhasználatát*. In: VÁRADI, Tamás (szerk.), *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2015*, Budapest: IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia, 2015. 02. 06., 45.

² SADÍLEK, Petr – CSÉMY, Tamás, *Maďari v České republice – Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992*. Prága: Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, 1993.

³ HAŠOVÁ, Lucie, *Z výzkumu jazykové situace v Nejdku u Karlových Varů*. In: *Časopis pro moderní filologii* (1996), 88-96.

⁴ EÖRY, Vilma, *A csehországi magyarok nyelvhasználatát – Egy kutatás élményei és tapasztalatai*. In: *Prágai Tükör* (2002/1), 4-9.

Miközben igyekeztem feldolgozni a rendelkezésre álló, egyre inkább szaporodó szakirodalmat, arra is rá kellett döbbernem, hogy a téma elégséges kifejtése érdekében elkerülhetetlen az anyanyelv tüzetesebb vizsgálata, amelyre dolgozatom csupán töredékesen tér ki. Mivel ez a téma – amely cseppet sem közömbös vagy érdektelen számomra – olyannyira gazdag irodalommal bír, hogy csak ennek a részletesebb kifejtése, hogy ti. milyen jelentőséggel bír az anyanyelv a személyiség kialakulásában, ill. kialakításában, egy külön dolgozat témájaként is megállná a helyét, a dolgozat kereteinek megtartása végett tartózkodtam ezen téma bőséges kifejtésétől.

E gondolatokat a szakirodalomban található tartalmakkal összevetve igyekszem átfogó képet nyújtani a Csehországban élő magyar közösség anyanyelven megélt vallásosságáról, bízva abban, hogy ezzel értékes és hasznos ismereteket adok át a szakdolgozat olvasójának.

1. AZ ANYANYELV ÉS VALLÁS KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA

A vallás és az anyanyelv kapcsolata igen összetett valóság, hiszen a vallási szövegek és hagyományok nem minden esetben az adott nyelven keletkeztek, azonban a vallási szövegek és hagyományok átültetése az anyanyelvre, és az anyanyelv használata a vallási életben, segíthet az embereknek abban, hogy könnyebben megértsék és befogadják a hittartalmat és ezáltal közelebb kerüljenek közösségükhöz. Ezen felül az anyanyelven való kommunikáció fontos szerepet játszik a hit, a vallás és a spirituális élmények megértésében és kifejezésében, hiszen az anyanyelvhez való kötődés nem csupán az emberi identitásának részét képezi, hanem használata az emberi személyiség további alegységeihez, jelen esetben a vallási hovatartozáshoz tartozó fogalmak, tárgyak, érzések, gondolatok stb. lehető legpontosabb megnevezésére is szolgál. Az anyanyelven való kommunikáció segíthet az egyénnek mélyebben megértenie hitét, a különböző egyházi szertartásokat és azok lelki üzenetét.

Susan Gal 1978-as munkájában⁵ a nyelvcsere folyamatát a burgenlandi Felsőőr közösségének példáján keresztül vizsgálta, és számos fontos megállapítást tett az anyanyelv és a vallás kapcsolatáról. A kutatás során végzett terepmunkája során Gal arra a következtetésre jutott, hogy a helyi közösségben a magyar nyelv a paraszti múlt szimbólumaként funkcionált, míg a német nyelv a munkásság és a jövő nyelvének számított. Ez a különbség hozzájárult ahhoz, hogy a német nyelv nagyobb presztízst élvezett a közösség tagjai szemében, így a magyar nyelv fokozatosan alárendelt szerepbe került.

Gal kutatása rávilágított arra is, hogy a református istentisztelet az a színtér, amely folyamatosan elvált a német kultúrától. E környezetben a vallási gyakorlatok jelentős szerepet játszottak az anyanyelv megőrzésében, hiszen az adatközlők túlnyomó többsége Istenhez való beszélgetéseik során még mindig a magyar nyelvet használta. Az istentiszteletek keretében való aktív részvétel lehetőséget adott az embereknek arra, hogy a közösség vallási hagyományainak megélésével párhuzamosan megőrizték anyanyelvüket. Az Istenhez intézett imák és szertartások során a magyar nyelv nem csupán kommunikációs eszközként működött, hanem a közösségi identitásuk és kulturális örökségük megőrzésének szimbólumaként is szolgált.

Az anyanyelv és vallás közötti interakció tehát lényeges dimenziót képvisel a nyelvcsere folyamatában. Gal kutatása megerősíti azt a nézetet, hogy a vallási közeg, amelyben az

⁵ GAL, Susan, *Peasant men can't get wives: language change and sex roles in a bilingual community*. In: *Language in Society*, 7(1), 1978, 1–16.

anyanyelv használata jelen van, képes megakadályozni a nyelv fokozatos eltűnését. Így azilyen típusú interakciók során az emberek nem csak az identitásukat erősítik a saját nyelvük használata által, hanem a közösség érzését és a vallásos hagyományokat is megtartják.

Ezek a tények arra figyelmeztetnek bennünket, hogy a közösség, a nyelv és a vallás hármasság kölcsönhatása meghatározó szerepet játszik abban, hogyan viszonyulnak az emberek a saját anyanyelvükhöz az identitásuk formálása során. A vallás tehát nem csupán a hit és lelki élet színtere, hanem kulcsszereplője a nyelvmegtartásnak, különösen olyan közösségekben, ahol a nyelvi homogenitás már megrendült. Susan Gal kutatásának tanulságai ezért nem csak a felsőöri magyar közösségre vonatkoznak, hanem tágabb értelemben is relevánsak a nyelvcsere és nyelvmegőrzés témakörében, különösen a kisebbségi közösségek esetében.

Összességében elmondható, hogy az anyanyelvhez való kötődés fontos szerepet játszik a hit és a vallás megértésében és kifejezésében. Az anyanyelv használata segítheti az egyént abban, hogy mélyebb kapcsolatot alakítson ki a vallással és a vallási közösséggel, valamint segítheti az egyént abban, hogy jobban megértse és értékelje a vallási értékeket és hagyományokat.

Természetesen az imádság aktusa, amely a keresztény vallásosságban a transzcendenssel való párbeszédet jelenti, nem korlátozódik az imádkozó személy anyanyelvére. Az imádság bármelyik nyelven elmondható, és az ismétlés és a meditáció révén akár egy másik nyelvet használva is imádkozhatunk hathatós módon. Az imádság lényege ugyanis nem a nyelv, hanem a szív és az elme fókuszálása; a közvetíteni kívánt gondolat és érzés, amelyet a keresztény hit szerint Isten már annak kimondása előtt tökéletesen ismer.

Egy csoport vallása és nyelvcsereje közötti összefüggés vizsgálata egy komplex és sokrétű kérdés, amelynek megértéséhez mindig érdemes figyelembe venni a történelmi, kulturális és szociolingvisztikai faktorokat. Példaként hozható a csángók vallása és nyelvcsereje közötti összefüggés, amely kapcsán a szakirodalom megosztott álláspontokat tükröz. Vannak, akik úgy vélik, hogy a csángók katolikus vallása jelentős szerepet játszott abban, hogy megőrizték magyar identitásukat. Ezzel szemben olyan vélemények is akadnak, amelyek a csángók elrománosításában a római egyház politikáját tartják a legfontosabb tényezőnek, ami a csángók mély vallásosságán keresztül tud hatni. Mindkét nézet mögött az a feltételezés áll, hogy valóban létezik kapcsolat a csángók nyelvcsereje és vallása között.⁶ Nagy

⁶ Vö. SÁNDOR, Klára, *A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál*. In: JANKOVICS, J., MONOK I., NYERGES J. (szerk.) *A magyar művelődés és a kereszténység*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptorum Rt., 1998, 1130–1150.

Enikő munkájában⁷ arra figyelmeztet, hogy a csángó közösség idősebb tagjai körében személyes imaéletükben egyre többen választják a román nyelvet. Ez a tendencia azt eredményezi, hogy az Istennel folytatott párbeszéd azonos szintre kerül a házastársakkal, gyermekekkel, barátokkal és szomszédokkal való beszélgetésekhez. Ennek következtében már nem csupán a magyar, hanem a román nyelv is megjelenik a vallási diskurzusban. Nagy egy igen sarkalatos kijelentést fogalmaz meg: „*az Istennel való párbeszéd lefokozódik a szülőkkel, nagyszülőkkel és az állatokkal való kommunikációhoz⁸ képest, amely még csak és kizárólag magyar nyelven folyik (illetve folyt), és nem jelent meg benne a román nyelv.*“⁹ Ezért tartom szükségesnek alaposabban megvizsgálni, hogy a csehországi magyarok esetében vajon miként befolyásolja egymást a vallás és az anyanyelv.

A szociolingvisztikai kutatások sorra kimutatják, hogy az anyanyelvhez való kötődés és az imádság nyelve között szoros kapcsolat van. Az anyanyelv használata segítheti az embert abban, hogy mélyebb kapcsolatot alakítson ki Istennel, mert az anyanyelv használata lehetővé teszi az imádkozó számára, hogy érzéseit és gondolatait a fordításban elvesző nüanszok elhanyagolása nélkül fejezze ki. Az imádság nyelve azonban lehet bármilyen nyelv, amelyet az egyén ért és amelyen képes kommunikálni szándékát Isten felé, még az adott nyelv nem anyanyelvi szintű ismeretével járó korlátok ellenére is.

Mielőtt konkrét, tartalmi kérdéseket tárgyalnék a vallás és az anyanyelv jelen viszonyát illetően, elengedhetetlennek tűnik a legalapvetőbb fogalmak tisztázása.

⁷ NAGY, Enikő, *Vallás és nyelvcseré – moldvai csángó asszonyok nyelvhasználata*. In: VÁRADI, Tamás (szerk.), *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2015*, Budapest: IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia, 2015. 02. 06.

⁸ A szerző kissé ironikusan vagy rezignáltan megállapíthatja, hogy nem annyira az Istennel, mint inkább az állatokkal való kommunikációban tartja magát leginkább a magyar nyelv.

⁹ Uo., 46.

1.1 Az anyanyelv

Anyanyelvnek nevezzük azt a jelrendszert, amelyet az egyén elsőként sajátít el családi környezetében, közvetlen környezetében és az elsődleges érintkezési területein. Gósy Mária megfogalmazása szerint „*az a gyermekkorban elsajátított kommunikációs eszköz, amellyel a gondolatok nyelvi formába önthetők és másokkal közölhetők, valamint amelynek révén mások közlésének észlelése és megértése történik.*”¹⁰ Ez a nyelv nem csupán a kommunikáció eszköze, hanem egyúttal a kultúrák, hagyományok és értékek közvetítője is. Az a kifejezési forma, amelyen az emberek a legkényelmesebben és legtermészetesebben tudnak interakcióba lépni, s így abban leginkább otthon érzik magukat. Az anyanyelv kulcsszerepet játszik a személyiség fejlődésében, a gondolkodásmódban, a társas kapcsolatok építésében és az identitás formálásában. Nem csupán egy kommunikációs eszköz; az anyanyelv az a nyelv, amelyen a legkorábbi gondolatainkat, érzéseinket és élményeinket formáljuk, amely lehetővé teszi számunkra, hogy kifejezzük vágyainkat, félelmeinket és álmainkat. Péntek János kijelenti, hogy „*az anyanyelv nem szociolingvisztikai kategória. Ebben a magyar nyelv azt a szimbolikus, emocionális tartalmú értéket fejezi ki, amelyet a beszélő, a beszélő közösség tulajdonít saját nyelvének. Ez a szimbolikus érték fokozódik föl akkor, ha a beszélő és a közösség döntő módon az adott nyelvben azonosítja önmagát, és különbözteti meg magát másoktól.*”¹¹ Így az anyanyelv biztosítja az eszközkészletet a körülöttünk folyó történések értelmezéséhez és a világ jelenségeinek megnevezéséhez. Mivel az anyanyelv a legkorábbi éveinkben épül be a tudatunkba, ezért a gondolkodás és a fogalomalkotás alapja is ez a nyelv. Az anyanyelv teret ad a kreativitásnak, mivel segítségével képesek vagyunk új ötleteket, koncepciókat kialakítani, és megosztani másokkal.

Az anyanyelv szoros kapcsolatban áll az identitással is. Az azonos nyelvet beszélő közösségek közötti kötelékek erősítik az összetartozás érzését, és lehetővé teszik az egyének számára, hogy a kulturális örökségüket megőrizzék és áthagyományozzák. Az anyanyelv tehát nem csupán kommunikációs eszköz, hanem a nemzeti identitás egyik alapja is. Azok, akik elidegenednek az anyanyelvüktől, gyakran identitásproblémákkal küzdenek, mivel az anyanyelv birtoklása segít abban, hogy az egyén a saját nemzeti és kulturális gyökereihez kapcsolódjon. A nyelv különböző kifejezései, szólásai, metaforái és közmondásai nem csupán

¹⁰ GÓSY, Mária, *Anyanyelv-elsajátítás: kutatási irányok, módszerek, lehetőségek*, 1. Online: https://real.mtak.hu/72461/1/Bona_Gyermeknyelv_READER.pdf (2024.12.3.)

¹¹ PÉNTEK, János, *Anyanyelv és identitástudat. Debreceni szemle* 2010, 161-162.

egyedi gondolkodásmódokat és értékeket tükröznek, hanem formálják is az egyének kultúrához való viszonyát. Az anyanyelv gazdagsága és sokszínűsége lehetővé teszi az árnyalatnyi kulturális differenciák kifejezését, így az egyének képesek megosztani hagyományaikat, történeteiket és élményeiket.¹² Mindezekből következik, hogy az anyanyelv a nemzeti identitás legfőbb eleme, a kulturális örökség átadásának legfontosabb csatornája, amely ezek mellett lehetőséget ad az azonos nyelvű szubkultúrákhoz tartozó egyének rendkívül pontos információcseréjére.

A XXI. században a nyelvtudás és az anyanyelv ismerete különösen fontos eleme a globális kommunikációnak. Az idegen nyelvek tanulása szoros kapcsolatban áll az anyanyelv ismeretének mélységével. Az anyanyelv biztosítja azt a stabil alapot, amelyre az idegen nyelvek könnyebben építhetők. *„Ez képezi az alapot. Ezen kommunikál legkönnyebben bármely nemzet. A tapasztalat azt mutatja, hogy bármely társadalom fejlődésében az anyanyelven történő gondolkodás vezetett el jelentős új, tudományos, technikai, művészeti stb. eredményekhez.”*¹³ Az anyanyelvi készségek fejlesztése lehetővé teszi a tanulók számára, hogy magabiztosan közelítsenek más nyelvekhez, valamint fokozza a nyelvi kompetenciájukat, amely elengedhetetlen a nemzetközi kapcsolatokban és együttműködésekben. A progresszív országok felismerik, hogy az anyanyelv használata, megőrzése és fejlesztése kulcsfontosságú a társadalmi kohézió és a kultúra fenntartásában. Az anyanyelv támogatása érdekében meg kell teremteni a megfelelő környezetet, amely ösztönzi a nyelv használatát otthon, iskolában, a vallási életben és a közéletben is. Az anyanyelvi nevelés nem csupán a családok feladata¹⁴, hanem a vallási és oktatási intézményeké is, melyeknek aktívan részt kell venniük a nyelvi és kulturális identitás megőrzésében.

Összességében az anyanyelv szerepe túlmutat a pusztán kommunikáción. Az identitásunk, kultúránk és szellemi életünk alapja, amely formálja gondolkodásunkat, érzelmeinket és társadalmi kapcsolatainkat. Az anyanyelv birtoklása és használata elengedhetetlen a személyes fejlődéshez, az érzelmi kifejezéshez és a társadalmi integrációhoz.

¹² Vö. LŐRINCZ, László, *Az anyanyelv fontossága*. Debreceni Szemle 2007, 409.

¹³ Uo. 410.

¹⁴ A családban történő vallásos nevelésről lásd bővebben: PUSZTAI, Gabriella, *A vallásosság nevelésszociológiája. Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2020., ENGLER, Ágnes, *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat, 2017.

1.2 A vallás

A valláskutatás területén C. Geertz amerikai társadalomtudós szerint 4 kulcsfontosságú elméleti kiindulópont van: Durkheim, Weber, Freud és Malinowski munkássága. Azok a szociológusok, akik a vallás végső hanyatlását jósolták (pl. Marx vagy Weber), elfogadták, hogy a modern kort megelőzően a vallás volt a szociológia elsődleges forrása, a vallás ugyanis az identitás jelzőjeként is szolgál. Az emberek ezen keresztül húzzák meg a határt a „mi” és a „mások” között. Emellett a vallás segít meghatározni az erkölcsi normákat, értelmezni a világ történéseit, emellett a közösségi élet és a csoportmobilizáció hatékony biztosítéka is. Egyben a közösségi élet és a csoportmobilizáció hatékony biztosítéka is.¹⁵

A „vallás” kifejezés a (meg)vall igéből ered.¹⁶ A latin eredetű nyelvekben a religio szó található meg, ami az „összeköt” kifejezésből ered. A "vallás" szó etimológiája nyelvenként változik, viszont legtöbbször inkább leíró jellegű, egy-egy kiemelt attribútumra utal, ami a szó kialakulásakor a fogalom legfontosabb jellemzőjeként jelent meg.

A vallás mint fogalom meghatározása, ill. definiálása nem könnyű feladat, problematikája abban rejlik, hogy nehezen lehet általánosságban beszélni róla¹⁷. Míg a pontos definíciók elengedhetetlenek a tudományos diskurzusban, a vallás jelenségének komplexitása miatt csak közelítő definíciók lehetségesek. Amennyiben mindent felölelő meghatározást szeretnénk nyújtani, megkerülhetetlenül beleesünk a túlzott általánosítás csapdájába, így végső definíciónk, bár magába foglalja azt, mi a vallás, nem elég specifikus, hogy egyéb jelenségeket is elkülönítsen tőle, így alkalmazhatatlanná válik. Amikor konkrét vallási jelenségeket vizsgálunk, előfordulhat, hogy egyes megállapítások helytállóak, míg mások esetében nem. Azok a megfigyelések, amelyeket egy európai kulturális háttérrel rendelkező, főként keresztény tradícióval kapcsolatosan teszünk, nem biztos, hogy relevánsak más vallásokra, például távolkeleti vallásokra vagy a világ különböző részein előforduló, sokszínű törzsi vallásokra.

¹⁵ Vö. FOJTÍKOVÁ, Mária, *Náboženstvo a nacionalismus - partneři, nebo rivalové? Analýza politického diskurzu na Slovensku po roku 1993*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 15-16.

¹⁶ Vö. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/v-51E41/vallas-524FF/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZxhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJ2YWxsXHUwMGUxcyJ9> (2024.12.10.)

¹⁷ A vallás fogalmáról bővebben: STIETENCRON, Heinrich, *A vallás fogalma a vallástudományban*. Miskolci Egyetem, Filozófiai Tanszék jegyzete, 2011. Online: <http://filozofia.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/2011/11/Stietencron.pdf> (2024.12.11.), HOLLOWAY, Richard, *A vallás rövid története*. Budapest: Kossuth kiadó, 2019., GABRIEL, Jiří, *Náboženství a jazyk. K problematice náboženského jazyka*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, 1974/1975, 119-131.

James C. Livingstone vallástudományi munkája¹⁸ számos, a vallás fogalmát definiáló kísérletet mutat be és elemez. A teljesség igénye nélkül a következő definíciókat emelném ki:

„A vallás hit abban, hogy egy örökkévaló Isten, vagyis Isteni Értelem és Akarat uralja a világegyetemet, és erkölcsi kapcsolatban van az emberiséggel.“ (James Martineau)

„Vallás az, ami a szent különböző formáinak megtapasztalásából fakad, és ezt juttatja kifejezésre.“ (Rudolf Otto)

„A vallás a kötelességeink isteni parancsként való felfogása.“ (Immanuel Kant)

„Bármilyen tevékenység vallásos, amit egy ideális cél érdekében akadályokat leküzdve folytatunk, a cél általános és örökérvényű értékei miatt a személyes veszteség veszélyétől sem tartva.“ (John Dewey)

„A vallás valamilyen alapvető irányultsággal megjelölt létezés, amely irányultság végső soron minden más irányvételt felülír, és amely magában foglalja a választ arra a kérdésre, hogy mi az élet értelme.“ (Paul Tillich)

„A vallás az elnyomott lények sóhajtása, [...] a népek ópiuma. A vallás az a képzeletbeli nap, amely az ember körül forog, amíg az nem kezd el saját maga körül forogni.“ (Karl Marx)

Livingston is rámutat arra, hogy a vallás definíciójának nehézsége abban rejlik, hogy a széles meghatározások túl sok, a hétköznapi értelemben vett valláson túlmutató világnézetet is magukba foglalnak, míg a szűk definíciók viszont sok, általánosan vallásként felfogott jelenséget kizárnak. Ezért ő egy sajátos vallásdefiníciót fogalmazott meg: *„A vallás olyan meggyőződések és tevékenységek összessége, amelyek afelé a vonatkozási pont felé irányulnak, amely választ vált ki az emberből, és amelynek szent minőséget és mélyreható alakító erőt tulajdonítanak.“*¹⁹

A jogállamban a vallás jogi értelmezése alapvetően befolyásolja a vallás fogalmának társadalmi megértését és elfogadását. A vallás és az egyház jogi definíciója államonként változik, tükrözve az adott állam érdekeit. Ha civiljogi megközelítésben szeretnénk tárgyalni a vallást, akkor elmondhatjuk, hogy a magyarországi *„2011. évi CCVI. törvény 6. § (3) bekezdése értelmében a vallási tevékenység olyan világnézethez kapcsolódó tevékenység, amely természetfelettire irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanai a valóság egészére*

¹⁸ LIVINGSTONE, James C., *Bevezetés a vallástudományba*. Budapest: Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2021.

¹⁹ Uo. 22.

*irányulnak, valamint sajátos magatartáskövetelményekkel az emberi személyiség egészét átfogja.*²⁰ A törvényhozó által meghatározott vallási tevékenység fogalma nem tekinthető optimálisnak. A törvényhozás kompetenciája nem terjed ki a transzcendentális jellegű vallási tevékenységek definiálására. Egy általános jogi definíció szükségszerűen reduktív és nem képes objektíven, minden vallási közösségre érvényes módon leírni a vallási tevékenységet. Ezért javasolt a vallási tevékenység fogalmának meghatározásában a vallási közösségek által alkotott definíciókra támaszkodni.

Két jelentős megközelítés létezik a vallásfilozófiai diskurzussal kapcsolatosan, ami a vallásról tett általános kijelentések érvényességét vizsgálja. Az egyik felfogás, melyet „vallásfilozófiai realizmusnak” nevezhetünk, azt sugallja, hogy létezik egy közös vallási alap, amelyet a különböző vallások mélyebb megértésével felfedezhetünk. E közös „vallási lényeg” alapján tehetünk általános megállapításokat a vallásokról. Mindazonáltal ez az állítás nehezen alátámasztható, hiszen a vallás címszó alatt rengeteg eltérő jelenséget találunk, és jogosan merül fel a kérdés, hogy ha egy bizonyos jelenségekört vallásnak nevezünk, akkor milyen indokkal alkalmazzuk ugyanezt a megnevezést egy olyan teljesen eltérő csoport esetében is, amelyet szintén a vallás kategóriájába sorolunk.

A kereszténység a három fő monoteista vallás²¹ közül a leginkább egyházas. Intézményes formája van. A keresztény egyházak többnyire formális szervezetek, és mint ilyenek határozzák meg, hogy ki tartozik hozzájuk, és ki nem. Továbbá rögzítik a szerepeket (klerikusok, laikusok), és saját struktúrájuk van, ami anyagilag is lehetővé teszi számukra a tevékenységük végzését. Hangsúlyozza a közösség mint kultikus csoportosulás fontosságát, a hit közösségben való megélését.²² Befogadó (inkluzív) közösség, mely az egyenrangúság elvét igyekszik megvalósítani hétköznapi működése során. A társadalmi státusz nem játszik szerepet. Az egyetlen dolog, ami egy adott valláshoz való tartozásnál számít, az az egyazon istenben való hit. Ugyanakkor van egy korlát is: aki másképp értelmezi Istent, az nem tartozhat ugyanahhoz a vallási közösséghez.

²⁰ SCHWEITZER, Gábor, *Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait*. In: PATYI, András (szerk.), *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 2019, 117.

²¹ A judaizmus és az iszlám nem ismer vallási struktúrát.

²² HARTMANN, Jürgen, *Religion in der Politik: Judentum, Christentum, Islam*. Wiesbaden: Springer VS, 2014, 49-95.

A vallásosság olyan belső állapot vagy magatartás, amely az egyén és a transzcendens közötti személyes kapcsolatot tükrözi. Magában foglalja a hagyományok iránti elkötelezettséget, valamint a vallási cselekedetek, mint például imádság, szertartások közösségben történő gyakorlását. A vallásosság gyakran összefonódik a morális és etikai elvekkkel, és hozzájárul az egyén identitásának formálásához, közösségéhez való tartozásához, valamint az élet értelmének kereséséhez. Korábban az emberek identitástudatában a felekezeti hovatartozás nyilvánvalóan sokkal nagyobb szerepet játszott, mint a nyelvi vagy etnikai hovatartozás, de több etnikumnak mind a mai napig fontos jellemzője a vallási kötődés.²³

A vallás közszférában betöltött szerepéről folytatott diskurzus a 21. század egyik kulcstémája. A modernitás szerves része a világi szféra elkülönítése. A szekularizáció²⁴ magával vonja a világi területek kizárását a vallási szabályok alól, a vallási normák gyengülését, valamint a vallás visszaszorulását a magánéletbe. A vallás közszférán belüli szerepéről szóló viták a 21. század politikai életének is középpontjában állnak. A szekularizációs tendenciák egyre inkább afelé irányulnak, hogy a vallás eltűnjön a közéletből.

A dolgozat témájának vizsgálata szorosan kapcsolódik a keresztény környezethez, különösen a vallásos identitás és az anyanyelv kölcsönhatásának mélyebb megértéséhez. A vallásosság különböző dimenzióinak felfedezése lehetővé teszi, hogy rávilágítsunk az egyházi nyelvhasználat jelentőségére, különösen a katolikus hagyományban, ahol a latin nyelv évszázadokon keresztül, mint a vallási szertartások alapvető eleme, kulcsszerepet játszott a közösség identitásának megformálásában. A következő fejezet célja, hogy megvizsgálja és bemutassa az egyházi nyelvhasználatot.

²³ Vö. LANSTYÁK, István, *A magyar nyelv Szlovákiában*. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén (3). Budapest – Pozsony: Osiris Kiadó - Kalligram Könyvkiadó - MTA Kisebbségkutató Műhely, 2000, 58-60.

²⁴ A szekularizáció és a vallás viszonyáról lásd bővebben: TOMKA, Miklós, *A vallás a modern világban. A szekularizáció értelmezése a szociológiában*. Budapest: Semmelweis Egyetem-Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, 2011.

1.3 Az egyházi nyelvhasználat²⁵

A 20. század első feléig a latin volt a Római Katolikus Egyház „anyanyelve”. A liturgia, az adminisztráció és a hivatalos levelezés is ezen a nyelven folyt. A latin nyelv használata a liturgiában számos előnyt kínált. Először is, a latin az egyetemes nyelv volt, amelyen keresztül az egyház képviselői és a hívek kommunikálhattak egymással. Ez különösen fontos volt a Római Birodalom időszakában és a középkori Európában, amikor az egyház általánosan jelen volt és hatással volt az emberek életére. A latin használatának gyökerei a kora középkorig nyúlnak vissza, amikor Európa nagy részén a törvényhozásnak és a közigazgatásnak is ez volt a nyelve. A latin nyelv alkalmazása a liturgiában és az istentiszteleteken hozzájárult az egyház egységének megőrzéséhez és erősítéséhez. Az azonos szavak és kifejezések használata azt jelentette, hogy bárhol is jártak az emberek, bármelyik templomba is mentek, azonos szertartásokkal és imaszövegekkel találkoztak. Ez erősítette a közösségi érzést és a vallási identitást.

Az idők folyamán a katolikus egyházban is megjelent az igény a népnyelvek használatára az istentiszteleteken.²⁶ A 20. században a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965) új lehetőségeket teremtett az anyanyelvű liturgiához: a latin mögül előbújtak a nemzeti nyelvek, amelyeknek jelentős része a múlt század végére hivatalos státuszt vívott ki magának. Ezzel a változással az egyház igyekezett megközelíthetőbbé tenni az istentiszteleteket és az imákat a hívek számára, hogy jobban megértsék és mélyebben részt vehessenek az egyházi életben. „Az Egyház azonban fenntartotta a latint, mint az egység szimbólumát.”²⁷ A zsinat felismerte, hogy a hívőket, akik általában már nem értenek latinul, úgy lehet jobban bevonni a liturgikus eseményekbe, ha ezek alkalmával saját nyelvüket használhatják.

Vannak azonban olyan vélemények is (például Dobszay Lászlóé), melyek erősen megkérdőjelezzik a népnyelv liturgiába való átültetését. A liturgia szempontjából a latin nyelv – a latin egyház keretein belül – egyetemes jelleget és állandóságot biztosított, valamint szoros kapcsolatot teremtett a szövegek között. A II. Vatikáni Zsinatot követően, amikor a nemzeti egyházak a megszerzett szabadságot kihasználva hirtelen áttértek a nemzeti nyelvekre, alapos

²⁵ A nyelvhasználat témájával kapcsolatban bővebben lásd: KISS, Jenő, *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.

²⁶ Az anyanyelvi liturgikus cselekmények bevezetéséről lásd bővebben: BÖHM, János, *A liturgikus nyelvekről*, Eger: Érseki Lyceum Könyvnyomdája, 1897, 49-63.; RADÓ, Polikárp, *Milyen legyen a liturgia nyelve?* Praeconia 2018/1., 8.; FRANKÓ, Tamás, *A népnyelv használatára vonatkozó kánonjogi szabályok áttekintése*, Praeconia 2018/1, 38.

²⁷ Pelles, T., *A katolikus egyház nyelvhasználat a II. Vatikáni Zsinat után*, Modern Nyelvoktatás VII. évfolyam 1. szám, 2001. április, 10-25. oldal.

előkészítés nélkül, sokan fájdalmasan tapasztalták meg a fordítások hiányosságait és problémáit. E változás különösen megviselte azokat, akik számára a latin liturgia nem csupán egy kötelezettség volt, hanem a hit mélyebb megélésének és megtartásának forrását jelentette.²⁸

Több országban a katolikus közösség tagjai különféle nyelveken beszélnek, ami komoly kihívások elé állítja az egyházat a zsinat szellemiségén alapuló nemzeti nyelvek integrálásában az egyházi élet különböző szegmenseiben. Ez a sokszínűség különösen fontos annak érdekében, hogy a hívek autentikus módon gyakorolhassák vallásukat, figyelembe véve a saját nyelvi és kulturális hátterüket.

A népnyelv használata az istentiszteleten számos előnyt kínál. Az emberek jobban és könnyebben megértik az imákat és az igehirdetést, ami lehetővé teszi számukra, hogy aktívabban részt vegyenek az egyház életében és mélyebb, személyes kapcsolatba léphetnek az Istennel. Ez erősíti a vallási tapasztalatot és a személyes hitet, ezért az egyház nyelvhasználata ma kiegyensúlyozottabb megközelítést mutat. A latin nyelv továbbra is megtartja jelentőségét bizonyos hagyományos liturgiákban. A latin nyelv szépsége és méltósága továbbra is vonzza az embereket, és a hagyományos formák megőrzése az egyház történelmi és kulturális örökségének fontos része.

Az egyház nyelvhasználata egyensúlyt teremt a hagyomány és az idők változásai között. A liturgikus nyelv (latin²⁹) és az anyanyelvű liturgia együttesen kínálják a híveknek azt a lehetőséget, hogy személyesen megtapasztalják az istentiszteletekben és az imádságban rejlő mélységet és gazdagságot. Mindkét megközelítés segíti az embereket abban, hogy kapcsolatban legyenek Istennel, személyes hitüket építsék és vallási közösségeikbe jobban betagozódnak.

Sajnos nem ritkák azok a helyzetek, amikor az anyanyelvű vallásgyakorlat nem tud megvalósulni, és ennek hátterében gyakran a vallási vezetők hozzáállása áll. A csángók esetében például ez a problematika különösen éles, mivel számukra nem engedélyezik a magyar nyelvű szentmisék megtartását. Ennek következtében a hívek kénytelenek a román nyelvű szertartásokat elfogadni, még akkor is, ha ez számukra idegen vagy kényelmetlen. Ráadásul a román nyelv előretörése miatt sokan a csángó közösség tagjai közül maguk kéri a szertartások román nyelvű celebrálását, ami a nyelvcsere és kultúra fokozatos eltűnésének irányába mutató

²⁸ MADAS, Edit, *Dobszay László és a liturgikus latin nyelv*. Magyar egyházzene: Egyházzene liturgika organológia, 2016, 73-75.

²⁹ Az első évszázadokban a görög nyelv volt a liturgia hivatalos nyelve.

trendet tükröz.³⁰ Ez a helyzet a közösségi hagyományok gyengülését is jelzi, amely végeredményben a csángó kultúra és nyelv megőrzésére gyakorol negatív hatást. Fontos tehát, hogy a vallási intézmények figyelmet fordítsanak a helyi közösségek nyelvi igényeire, hiszen az anyanyelvű vallásgyakorlat nem csupán a hit megélésének formája, hanem a kulturális identitás megőrzésének is kulcsfontosságú eleme.

A nyelvmegőrzés kutatásának összegzett tapasztalatai alapján a vallásnak fontos szerepe lehet a nyelvfenntartás folyamatában. Amikor a kisebbségi közösség vallása elkülöníti őket a többségi nyelvet beszélő csoportoktól, vagyis identitásuk szempontjából kulcsszerepet játszik, akkor a vallás hozzájárulhat a nyelv fenntartásához és megerősítéséhez. Ezzel szemben, ha a vallás a többségi kultúra integrált részévé válik, az kedvezhet a nyelvcserének, mivel a kisebbség tagjai könnyebben azonosulnak a domináns nyelvvel és kultúrával.³¹

Ezek a dinamikák különösen fontosak a különböző közösségek esetében, ahol a vallás és a nyelv szoros összefonódásban állhat. A vallási közösségeken belüli hagyományok, szokások és identitásformáló tényezők döntő szerepet játszanak abban, hogyan viszonyulnak a kisebbségi csoportok a nyelvükhöz.

A nyelvismeret tekintetében az egyház a papságra készülők képzését is szabályozza. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv³² 249. kánonja tárgyalja a papképzést érintő nyelvi elvárásokat. Előírja, hogy a papságra készülők ne csak saját országuk nyelvét ismerjék jól, hanem tanuljanak meg latinul is, valamint sajátítsanak el idegen nyelveket olyan mértékben, amilyenben az későbbi szolgálatuk ellátásához szükséges lesz.³³

Külön előírások szabályozzák azon jelöltek képzését, akik idegen, ill. más nyelvű egyházmegyében kívánnak szolgálatot teljesíteni.³⁴ Tőlük megkövetelik az adott régió nyelvének, ill. nyelveinek magas fokú, tökéletes ismeretét. Az adott régió történelmét, szokásait és szociális helyzetét is jól kell ismerniük, ezért nagyon hasznos, ha a képzés utolsó szakasza a jövődöbéli működés helyszínén zajlik.³⁵

³⁰ Vö. NAGY, Enikő, *Vallás és nyelvcseré – moldvai csángó asszonyok nyelvhasználata*. In: VÁRADI, Tamás (szerk.), *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2015*, Budapest: IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia, 2015. 02. 06., 47.

³¹ Vö. SÁNDOR, Klára, *A nyelvcseré és a vallás összefüggése a csángóknál*. In: JANKOVICS, J., MONOK I., NYERGES J. (szerk.) *A magyar művelődés és a kereszténység*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Rt., 1998, 1130–1150.

³² Codex Iuris Canonici – CIC.

³³ Pelles, T., *A katolikus egyház nyelvhasználata a II. Vatikáni Zsinat után*, Modern Nyelvoktatás VII. évfolyam 1. szám, 2001. április, 10-25. oldal.

³⁴ Vö. Ad gentes – 1965, Presbyterorum ordinis – 1965, Postquam apostoli – 1978.

³⁵ Vö. Pelles, T., *A katolikus egyház nyelvhasználata a II. Vatikáni Zsinat után*, Modern Nyelvoktatás VII. évfolyam 1. szám, 2001. április, 10-25. oldal.

Az egyház mindig is anyai gondoskodással fordult azok felé, akik különböző okok miatt kénytelenek elhagyni lakóhelyüket – a lelki szolgálatra készülőknek ezen hívek gondozására is fel kell készülniük.³⁶ Ehhez természetesen szintén nélkülözhetetlen feltétel az általuk beszélt nyelv kellő ismerete. Ügyelni kell arra, hogy ez az eltérő nyelvhasználat ne vezessen a társadalmon belüli feszültségekhez, ezen csoportok elszigetelődéséhez. Az anyanyelv kellő megtartására leginkább az iskoláskorú gyerekek esetében kell odafigyelni, akik hirtelen két nyelv és két kultúra között találják magukat.

Minden igyekezet ellenére előállhat olyan helyzet, hogy a pap a rábízott hívek egy részével nem tud közös nyelven beszélni. Ezekben a helyzetekben tolmács segítségét kell igénybe vennie, pl. két különböző nyelvű ember házasságkötésekor. Az Egyházi Törvénykönyv 990. kánonja értelmében még a gyónás is elvégezhető tolmács segítségével.³⁷

Fokozott figyelmet kell fordítani arra, hogy a nyelvi szórványban élő hívek ne részesüljenek hátrányos megkülönböztetésben³⁸, hiszen ugyanolyan (nyelvi) jogokkal rendelkeznek, mint a többségi társadalom tagjai. „*Abban az esetben, ha egy államon belül valamely kisebbségi nyelv használata az egyház működésének a hatalom általi korlátozását vonhatja maga után, a nyelvi jogok háttérbe kerülhetnek.*”³⁹ A szórványközösségek védelme érdekében az Egyházi Törvénykönyv a territorialitás elve mellett a személy elv alkalmazásával lehetőséget kínál rítus szerinti, nemzetiségi, vagy nyelvi alapon az ún. személyi (perszonális) plébániák létrehozására is.⁴⁰ Ez a lehetőség nagyban hozzájárul az egyház elsődleges céljának megvalósításában, hogy minél több emberrel megismerhesse az evangélium üzenetét. Ez természetesen nem csak anyanyelven történhet, hanem a hívők által ismert bármilyen nyelven.

Az egyház nyelvhasználatát tehát nem csupán nyelvi kérdés, hanem a vallási tapasztalat mélyebb kifejezése és átélésének eszköze. Minden olyan nyelv célja, amelyet az istentiszteleteken és az egyházi kommunikációban használnak az, hogy segítse az embereket Isten jelenlétének könnyebb megtapasztalásában, elősegítse a közösségi élményt az azonos nyelvet beszélő közösségben, ezeken keresztül is elmélyítve a hitet.

³⁶ Vö. Nel quadro della moderna mobilità – 1978., SANI, Roberto, *La Santa Sede e l'emigrazione italiana all'estero tra Ottocento e Novecento. Tra esigenze pastorali e impegno per la preservazione dell'identità nazionale.* Roma: Studium, 2021.

³⁷ Ebben az esetben természetesen a tolmácsot is köti a gyónási titok megtartása (CIC 983. kánon 2.§).

³⁸ A kisebbségi jogokról lásd bővebben: MAY, Stephen, *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism, and the Politics of Language,* New York: Routledge, 2012.

³⁹ Pelles, T., *A katolikus egyház nyelvhasználatát a II. Vatikáni Zsinat után,* Modern Nyelvoktatás VII. évfolyam 1. szám, 2001. április, 10-25. oldal.

⁴⁰ Vö. CIC 518. kánon.

1.4 A nyelvcsere és a vallás

A nyelvmegőrzés területén végzett kutatások tapasztalatai azt is kimutatják, hogy a vallás néhány esetben jelentős szerepet játszik a nyelvcsere folyamatában. Sándor Klára kutatásai alapján (1998) fogalmazta meg, hogy az ún. intim nyelvhasználati tartományok, mint például a konfliktusok kezelése, a gondolkodás vagy a számolás, különösen érzékenyen reagálnak a nyelvi változásokra. A vallás nem csak hogy nem lassítja a nyelvcsere folyamatát, hanem meglepő módon gyakran elősegíti azt. Moldvában a teljes nyelvcsere a vallási életben zajlik, az egyházi keretekhez kapcsolódóan, míg a kisebb közösségi gyakorlatok során még megőrzi létjogosultságát a magyar nyelv, azonban ez a helyzet valószínűleg változni fog, és a román nyelv fokozatosan felváltja a magyart a vallásos kontextusokban is.⁴¹

Míg bizonyos nyelvhasználati csoportok, mint például a felvidéki magyarok vagy a székelyek esetében a vallás nyelve mellett az anyanyelv megőrzése jellemzi a nyelvhasználatot, addig például a moldvai csángók helyzete jelentősen eltérő. E közösségek esetében a valláson belüli nyelvhasználat és a nyelvcsere folyamatok egyaránt összetett képet mutat. A csángók nyelvcsereje úgy tűnik, hogy a vallás nyelvhasználati szférájában előrehaladottabb fázisban van, mint más nyelvi közösségek esetében tapasztalható. *„A csángóhoz szokatlanul kapcsolódó ortodox felekezeti kétségessé teszi azt, hogy a római katolikus egyház a magyar nyelvről való lemondással hosszú távon ellensúlyozhatná az ortodox egyház nyomását.”*⁴² Ez a tendencia arra utal, hogy míg más csoportok sikerrel megőrzik anyanyelvüket a vallás keretein belül, a csángók esetében a román nyelv fokozatosan erősebbé válik a vallási kontextusban, és a vallás nyelvi környezete jobban hozzájárul a nyelvcserehez. E különbségek feltárása rávilágít arra, hogy a vallás szerepe a nyelvhasználatban nem csak a nyelvfenntartás, hanem a nyelvcsere dinamikájában is kulcsszerepet játszhat.

⁴¹ Vö. SÁNDOR, Klára, *A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál*. In: JANKOVICS, J., MONOK I., NYERGES J. (szerk.) *A magyar művelődés és a kereszténység*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Rt., 1998, 1130–1150.

⁴² PÉNTEK, János, *Az anyanyelv fölértékelődése a peremrégiók magyar identitásában*. Magyar Tudomány, 2017, 817.

Kialakulhat olyan helyzet is, ahol a nyelv elsősorban a helyi közösségek összetartó erejét jelképezi, ahol „*a közösségi szolidaritás a nyelvmegtartó erő, nem pedig a vallás*“.⁴³ Ilyen például a csángó közösség, ahol a vallási hovatartozás a nyelvcsere elősegítője lett.

Érdemes kiemelni, hogy a vallási szférában használt nyelvnek⁴⁴ a nyelvcsere gyakorolt hatása korlátozott, mivel ez a terület nem mindig számít a nyelvmegtartás szempontjából meghatározó közegnek. Az anyanyelv fenntartását nagymértékben befolyásolják a változó társadalmi körülmények, amelyek révén az adott nyelv háttérbe szorulhat a vallás keretein belül érvényesülő többségi nyelvvel szemben. Az egyház presztízse, amely a vallásos identitáson keresztül érvényesül, sok esetben a többségi nyelvet részesíti előnyben. Ezt megfigyelhetjük több felvidéki egyházmegye vonatkozásában is. Fontos azonban megjegyezni, hogy a vallásosság nem mindig okozója a nyelvcsérének, csupán támogató tényezőként működhet, amelyet számos egyéb presztízsforrás is befolyásolhat. Így a vallás alapvető szerepet játszhat a nyelvcsereben.

⁴³ NAGY, Enikő, *Vallás és nyelvcsere – moldvai csángó asszonyok nyelvhasználata*. In: VÁRADI, Tamás (szerk.), *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2015*, Budapest: IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia, 2015. 02. 06., 48.

⁴⁴ A témával kapcsolatban lásd bővebben: ONDRUSZOVÁ, Tereza, *Jazyk v náboženském životě na Těšínku*. In: MURYC, Jiří, *Církevní diskurz v širším společensko-historickém kontextu českého Těšínska*. 1. vyd. Ostrava: FF OU Ostrava, 2013.

2. A CSEHORSZÁGI MAGYAR KISEBBSÉG HELYZETÉNEK ISMERTETÉSE

Csehországban a magyarok a kisebbségek⁴⁵ egy sajátos csoportját alkotják. Viszonylag új és nem nagy létszámú kisebbségről van szó, ezért eddig igen keveset foglalkoztak vele. A rendszerváltoztatást követően jelent meg egy szociológiai felmérés⁴⁶, amely sok érdekes adattal áttekintést ad a csehországi magyar kisebbség létszámának alakulásáról, foglalkozásokról, illetve iskolai végzettségükről, földrajzi elhelyezkedésükről és nem utolsósorban anyanyelvükhöz és a cseh nyelvhez, illetve kultúrához való viszonyokról. Ezen túlmenően nagyon kevés tanulmány vizsgálta a Csehországban élő magyar kisebbség helyzetét.⁴⁷

Jiří Nekvapil német nyelven megjelent szociolingvisztikai munkájában⁴⁸ röviden elemzi, hogy miért is sajátos a csehországi magyar kisebbség helyzete: *„Ez a kisebbség az önálló Cseh Köztársaság létrejötte után (1993.1.1.) tulajdonképpen új jelenségként tűnik fel, mivel Csehszlovákiában a figyelem sokkal inkább arra több mint félmillió magyar kisebbség összpontosult, amely egészen más körülmények között (földrajzilag koncentráltan), Dél-Szlovákiában élt. Azokat a magyarok, akik a Cseh Köztársaság területén élnek, nem tartoznak az autochton kisebbségek közé.”*⁴⁹

A csehországi magyarság sajátos helyzetének valódi oka abból fakad, hogy státusza valójában Csehszlovákia szétesése óta létezik. A csehországi magyar lét egy új jelenségek számát. Ez egy új szociolingvisztikai helyzetet hozott létre, amelyet Bartha Csilla így fogalmazott meg: *„A csehországi magyar kisebbség csak helyben kisebbségi helyzetben lévő, a nyelvországgal érintkező, szétszórt, emigráns alárendelt kisebbség.”*⁵⁰ A csehországi magyar nyelvi kisebbség jelentős részének anyaországa nem Magyarország, hanem a dél-szlovákiai magyar kisebbség, ezért ún. érintkező kisebbségi nyelv, mely érdekes módon az ugyancsak kisebbségben lévő származási nyelvvel, a szlovákiai magyarral van érintkezésben⁵¹. Ami a kisebbségi nyelvterület szerinti koncentráltóságát illeti, egyértelműen kijelenthető, hogy a csehországi magyarság – annak ellenére, hogy Prágában vagy az egyéb nagyobb városokban

⁴⁵ A közép-európai kisebbségek helyzetéről bővebben lásd: GABAL, Ivan, *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Prága: G plus G, 1999.

⁴⁶ SADÍLEK, Petr – CSÉMY, Tamás, *Maďari v České republice – Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992*. Prága: Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, 1993.

⁴⁷ Vö. EÖRY, Vilma, a Csehországi magyarok nyelv használata – Egy kutatás élményei és tapasztalatai. In: Prágai Tükör (2002/1), 4-9.

⁴⁸ NEKVAPIL, Jiří, *Kontaktsprachen und Minderheiten in der Tschechischen: Versuch einer enzyklopädischen Zusammenfassung*. Universität Bielefeld, 1993.

⁴⁹ Ford. EÖRY, Vilma, a Csehországi magyarok nyelv használata – Egy kutatás élményei és tapasztalatai. In: Prágai Tükör (2002/1), 4-5.

⁵⁰ BARTHA, Csilla, *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 75-84.

⁵¹ Megjegyzendő, hogy a kisebbség egy jelentős része semmilyen kapcsolatot nem tart fenn más magyar nyelvű csoportokkal.

koncentrátságuk magasabb – szétszórtnak számít. Ennek a szétszórtságnak az az oka, hogy a csehországi magyar kisebbség nem autochton, tehát nem őshonos, hanem bevándorlás következtében jött létre, de mégsem emigránsként kerültek ide, hanem egy belső migráció következtében, Csehszlovákia területén belül költöztek, melybe korábban a trianoni békediktátumot követően kerültek – akaratuk ellenére.⁵²

Egyértelműen kijelenthető, hogy a csehországi magyarok bevándorlónak számítanak, az őshonosság kérdése fel sem merülhet. A 19. században, elsősorban Prágában élt magyar közösség nem rendelkezett olyan létszámmal, hogy kisebbségnek lehessen tekinteni.⁵³ Csehszlovákia létrejötte óta (1918) pedig a csehországi magyarok sorsa szorosan összefüggött a felvidéki magyar, őshonos kisebbség életével. Ebben az időszakban a felvidéki magyarok viszonylag korán megjelentek a cseh ország részben, és természetesen elsősorban az akkori fővárosban, Prágában. Sokszor a jobb megélhetés, munkavállalási lehetőség készítette őket erre, de a főváros lett a kulturális, politikai és szellemi élet központja is. Így magától értetődő, hogy a legtöbben ebben az időszakban telepedtek át mint az autochton magyar kisebbség tagjai, az ország egyik részéből a másikba. Az 1921-es népszámlálási adatok 7049 magyart tartott számon a cseh ország részben, de ez a szám 1930-ra 11 427 főre nőtt.⁵⁴ Így anélkül, hogy lakóhelyet változtattak volna az őshonos kisebbség tagjai, a mai Csehország területén kialakult egy új szórványkisebbség.⁵⁵

Persze a migráció okai a 20. század 20-as éveitől kezdve különbözőek voltak: volt, aki kényszerűségből (lakosságcsere, erőszakos kitelepítések), volt, aki önkéntesen érkezett (tanulmányok, munkahely, házasságkötés), de sokan a kötelező sorkatonai szolgálat következtében maradtak. 1945 után a csehszlovákiai kisebbség problémáját sokan a német kisebbséghez hasonló módon szerették volna „megoldani”, de azt sem a potsdami (1945), sem a párizsi (1946) konferencia nem tette lehetővé, így egy belső áttelepítéssel kb. 44 100 magyart sikerült áthelyezni a kitelepített szudétánémet területekre.⁵⁶ Magyarország területére ekkor mintegy 76 000 magyart telepítettek át.⁵⁷

⁵² Vö. GÁL, Evžen, *a többségi nemzet képe a csehországi és szlovákiai magyarokkal készített interjúkban*. In: Prágai Tükör (2002/3), 13.

⁵³ Vö. EÖRY, Vilma, *A csehországi magyarok nyelvhasználata – Egy kutatás élményei és tapasztalatai*. In: Prágai Tükör (2002/1), 4-9.

⁵⁴ Vö. SADÍLEK, Petr – CSÉMY, Tamás, *Maďari v České republice – Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992*. Prága: Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, 1993, 156.

⁵⁵ Hasonló magyar kisebbségek alakultak ki a volt Jugoszlávia utódállamaiban is.

⁵⁶ A témával kapcsolatban bővebben: KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha: Panorama, 1990.

⁵⁷ A szlovák-magyar lakosságcsere-egyezményt 1946. február 27-én írták alá Budapesten, és május 14-én fogadta el a Parlament. A kitelepítetteket szállító első vasúti szerelvény 1947. április 12-én indult el a Felvidékről, és 1949. június 5-ig több mint 76 ezer embert szállítottak át Magyarországra.

Az 1948-as kommunista fordulat következtében lehetővé vált, hogy a csehországi magyar kisebbség tagjai visszatérhessenek felvidéki szülőföldjükre. Emiatt az 1950-es népszámlálás adatai csupán 13 201 magyart említenek a cseh országrész területén.⁵⁸ Az 1960-as években lényegesen növekedni kezdett a Csehországban élő magyarok száma, 1961-ben 15 152, 1970-ben pedig 18 472 fő. Ennek a növekedésnek elsősorban a Csehországban található jobb munkalehetőségek tudhatóak be.⁵⁹ Az 1980-as népszámlálás során 19 676-an vallották magukat magyarnak, míg az 1991-es 19 932 magyart tart nyilván. A 2001-ben végzett népszámlálás adatai szerint 14 672 magyar élt Csehország területén. Az utolsó népszámlálás (2021) adatai növekedést mutatnak a 2011-ben végzett népszámlálás eredményeihez képest: 1234-gyel növekedett a számuk, ami abszolút értékben 11 253⁶⁰ magyar nemzetiségű személyt jelent.

⁵⁸ Vö. GÁL, Evžen, *a többségi nemzet képe a csehországi és szlovákiai magyarokkal készített interjúkban*. In: Prágai Tükör (2002/3), 13.

⁵⁹ Vö. SADÍLEK, Petr – CSÉMY, Tamás, *Maďari v České republice – Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992*. Prága: Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, 1993, 156.

⁶⁰ <https://csu.gov.cz/cizinci>.

3. A CSEHORSZÁGI MAGYAR SZERVEZETEK MINT A VALLÁSI ÉS KULTURÁLIS IDENTITÁS MEGŐRZÉSÉNEK KULCSSZEREPLŐI

A Csehország területén élő magyar közösség története és identitása szorosan összefonódik a különböző társadalmi és kulturális szervezetek tevékenységeivel. E szervezetek nem csak a közösségi élet színhelyei, hanem kulcsszerepet játszanak a magyar nyelv és kultúra megőrzésében és továbbadásában a következő generációk számára. A vallási identitás fenntartása különösen fontos ennek a kisebbségnek, hiszen a hit és a közösségi élet szoros kapcsolatban állnak egymással.

Célom e fejezet keretein belül bemutatni a Prágában működő magyar szervezeteket, amelyek nagyban hozzájárulnak az anyanyelv megőrzéséhez és a közösségi identitás kialakulásához. Kiemelem az Igllice Egyletet⁶¹ és a Prágai Magyar Katolikus Plébánia⁶² vasárnapi iskoláját, valamint más jelentős magyar intézményeket és programokat, amelyek segítik a magyar ajkú gyermekek vallási nevelését és kulturális identitásuk megerősítését.

3.1 Az Igllice Egylet

Az Igllice Egylet 1998 áprilisi megalakulása óta kiemelkedő szerepet játszik a Prágában és környékén élő magyar, illetve félig magyar családok közösségi életében. Az egylet célja a magyar ajkú gyermekek nyelvi és kulturális fejlődésének támogatása. Az Igllice Egylet fennállása alatt számos programot, eseményt és oktatási kezdeményezést valósított meg, amelyek hozzájárulnak a magyar identitás megőrzéséhez és megerősítéséhez.⁶³

A szervezet tevékenységei széles spektrumot ölelnek fel, beleértve színházi, zenei és bábelőadásokat, valamint hétfői és nyári táborokat. E programok célja, hogy a gyermekek a magyar kultúrával és hagyományokkal játékos formában ismerkedhessenek meg, ezáltal erősítve a közösségi érzést. A foglalkozásokat szakképzett pedagógusok vezetik, amely biztosítja az oktatás színvonalát. A rendszeres részvétel 50–60 főt vonz, ami a közösség összetartozásának bizonyítéka.

⁶¹ Az Igllice Egylet működéséről bővebben: <https://iglice.org>.

⁶² A Prágai Magyar Katolikus Plébánia működéséről bővebben: <https://katolikus.cz>.

⁶³ <https://csmmsz.cz/iglice-egylet-a-pragai-magyar-szulok-egylete>.

Az Igllice által szervezett programokon részt vevő gyermekek között jelentős különbségek figyelhetők meg anyanyelvi és nyelvi háttér alapján.

Az egyesület célja nem csak a nyelvtudás fejlesztése, hanem a vallási identitás erősítése is. E két aspektus szoros összefonódása segíti a gyerekek kulturális identitásának kialakulását.

Az anyanyelv használata kulcsfontosságú a vallási és kulturális identitás szempontjából. Az Igllice Egyesület programjai során a gyermekek a magyar nyelvet nem csak a családi környezetben, hanem kortársaikkal való interakció során is gyakorolhatják, ami hozzájárul a nyelv életben tartásához. A hagyományok ápolása rendkívül fontos a közösség számára, mert lehetőséget ad arra, hogy a gyermekek közel kerüljenek a magyar kulturális örökséghez. Az ünnepségek és a vallási hagyományok felelevenítése erősíti a gyermekek identitását és összetartozását, ami különösen fontos egy kisebbségi közegben.

Az Igllice Egyesület tevékenységei során folyamatosan keresi a kapcsolatokat más magyar intézményekkel, civil szervezetekkel, amelyek segítenek a kulturális programok kínálatának bővítésében. Ezek az együttműködések lehetőséget biztosítanak a közösség számára, hogy híres előadókat és művészeket hívjanak meg, ezzel gazdagítva a programokat. Ezek a rendezvények nem csak szórakoztató jellegűek, hanem lehetőséget nyújtanak a gyerekek számára, hogy megtapasztalják a magyar kultúra szépségeit, legyen szó népzeneről vagy népmesékről. Az ünnepi programok, mint a karácsonyi és húsvéti események, hangsúlyozzák a közösség hagyományainak megőrzését, beleértve a vallási hagyományok fontosságát is.

Ezen túlmenően a vasárnapi iskola egyházi keretek között működik, ami erősíti a hitbeli elköteleződést. A csoportos foglalkozások nem csak a nyelvi, hanem a vallási tudatosságot is fejlesztik, ezáltal lehetőséget adnak a gyerekek számára, hogy aktívan részt vegyenek a közösség életében.⁶⁴ A vasárnapi iskola a Jákób Lajtorjája evangélikus templomban működik, ahol két különböző korcsoporttal foglalkoznak: a nagyok (12-17 évesek) és a kicsik (4-7 évesek) számára. Ily módon a gyerekek életkoruknak megfelelően kapják meg a szükséges támogatást és tanítást, ami segíti őket a vallási és kulturális értékek megismerésében.

Összességében a vasárnapi iskola elengedhetetlen szerepet játszik a Csehországban élő magyar gyermekek identitásának és közösségi életének megőrzésében.

⁶⁴ <https://www.korosiprogram.hu/hirek/okomenikus-bibliaorak-pragai-magyar-gyerekeknek>. (2024.12.6.)

3.2. A Prágai Magyar Katolikus Plébánia

A Prágai Magyar Katolikus Plébánia tevékenysége szorosan összefonódik a cseh fővárosban és környékén élő magyar közösség vallási és kulturális életével. A rendszerváltást követően, 1989-ben a közösség számára új lehetőségek nyíltak meg, azonban az első években a magyar nyelvű katolikus szentmisék rendre kihívások elé állították a híveket.

Bár a rendszerváltást követően a magyar nyelvű szentmisék előtt nem állt jogi ill. ideológiai akadály az államigazgatás részéről, mégis csupán 1992 decemberétől váltak rendszeressé Simák Ferenc - Mannesz atya közreműködésének köszönhetően, aki ebben az időben érkezett Olmützből Prágába a magyar ajkú hívek lelkipásztori feladatainak ellátásának céljából. Neki köszönhető, hogy a szentmisék látogatottsága bár alacsonyabb volt, mindössze 20-30 főt tett ki, ennek ellenére alapot szolgáltat a prágai magyar kisebbség bizonyos része számára a magyar katolikus hitélet kialakítására.⁶⁵ A közös imádságok és szentmisék lehetőséget adtak a közösségi kapcsolatok erősítésére, a kulturális hagyományok ápolására és a vallási identitás megőrzésére.

2004-ben Simák Ferenc felhagyott szerzetesi hivatásának gyakorlásával, s ezzel a magyar misék is megszűntek a cseh fővárosban. Ez a helyzet megnehezítette a magyar katolikusok számára a vallási életüket, és számos család érezte az űrt a közösségben. A prágai katolikusok és civil szervezetek többször is kérvényezték anyanyelvi katolikus pap idehelyezését az illetékes egyházi vezetőkötől, hogy a közösségi igényeket kielégítsék.

A kérés végül 2016. július 1-jén teljesült Balga Zoltán atyának köszönhetően, aki missziós szolgálatra érkezett a prágai magyar közösséghez. Ekkor indult újra a pasztorációs munka, amely új reményeket és lehetőségeket hozott a hívek számára. 2017. december 1-jén Dominik Duka bíboros, Csehország prímása megerősítette a közösség helyzetét, létrehozva a Prágai Magyar Katolikus Plébániát. Ez a lépés újabb mérföldkő volt a prágai magyar katolikusok életében, hiszen a plébánia célja a helyi katolikus vallású magyarok lelkipásztori szolgálatának ellátása.

A Prágai Magyar Katolikus Plébánia hittanórái⁶⁶ kiemelkedő fontossággal bírnak a gyermekek vallási nevelésében és identitásuk formálásában. Ezek a programok nem csupán a vallás alapelveinek átadására szolgálnak, hanem a katolikus hit mélyebb megértését is célul tűzik ki. A hittanórák során a katolikus hagyományok alapján vezetik a gyermekeket, és

⁶⁵ <https://katolikus.cz/rolunk/tortenetunk>. (2024.12.6.)

⁶⁶ A hittanórákon rendszeresen kb. 20 gyermek vesz részt.

hangsúlyozzák a hit gyakorlásának jelentőségét a mindennapi életben. A katolikus hittanórák specifikus tematikája lehetővé teszi a gyermekek számára, hogy a szentségekkel, rítusokkal és bibliai történetekkel közvetlen kapcsolatba kerüljenek. Ez a hagyományos keret biztosítja, hogy a fiatalok a katolikus értékek és normák szerint fejlődjenek, így erősítve meg vallási identitásukat.

Különös figyelmet kapnak a közös imádságok és a szentségek jelentősége, amelyek a katolikus gyakorlat szerves részét képezik. Az anyanyelven történő foglalkozások során belső lelki élményekre, az Istenhez fűződő kapcsolat mélyülésére is hangsúlyt fektetnek. A hittanórák kifejezetten katolikus jellegűek, nem ökumenikusak.

A plébániai hittanórák nem csak oktatási, hanem közösségi szerepet is betöltenek, hiszen a gyermekek barátságai és kapcsolatai is itt formálódnak. Az egyéni hitéletük mellett a közösséghez való tartozás érzése is megerősödik, ami elengedhetetlen a csehországi magyar katolikus közösség fejlődésében és tartós identitásának megőrzésében.

4. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

Ez a fejezet az általam végzett felmérés legfőbb eredményeit mutatja be, amelyek alapjául a lejjebb megtalálható kérdőívre küldött válaszok elemzése szolgál. Először a prágai magyar szentmisék látogatottságát és a résztvevők demográfiai jellemzőit (nem, életkor, jövedelem) vizsgálom a 2019-es és 2024-es felmérések adatainak összehasonlításával. Ezután a csehországi magyar kisebbség körében végzett kutatás eredményeit ismertetem, különös tekintettel az anyanyelv szerepére a személyes és családi imában, valamint az istentiszteleteken való részvételeken. Az eredményeket a kutatás hipotéziseivel vetem össze, és a kapott adatokat a csehországi magyar közösség vallási és nyelvi helyzetének tükrében értelmezem.

4.1 A prágai magyar szentmisék látogatottsága és demográfiai jellemzői (2019 és 2024)

Az alábbiakban szeretném röviden bemutatni a Cseh Katolikus Püspöki Konferencia által végzett ötévenkénti népszámlálási adatok elemzését a Prágai Magyar Katolikus Plébánia magyar nyelvű szentmiséire vonatkozóan, 2019-es és 2024-es adatok összehasonlításával. Az elemzés a szentmiséken résztvevők demográfiai jellemzőit (nem, életkor, jövedelem) vizsgálja, és feltárja az esetleges tendenciákat.

A 2019-es népszámlálás során a szentmisén 106 fő vett részt. A nemek aránya közel egyenlő volt: 54 férfi (50,9%) és 52 nő (49,1%). A jövedelmi helyzet tekintetében a férfiak körében 30 fő (55,6%) rendelkezett jövedelemmel⁶⁷, míg 24 fő (44,4%) nem. A nők között 27 fő (44,2%) rendelkezett jövedelemmel, és 25 fő (55,8%) nem. Az átlagos életkor 39,29 év volt.

A 2024-es népszámlálás adatai szerint 113 fő vett részt a szentmisén (58 férfi, 51 nő, 4 meg nem jelölt). A férfiak közül 32-en (55,2%) rendelkeztek jövedelemmel, 26-an (44,8%) nem. A nők közül 27-en (52,9%) rendelkeztek jövedelemmel, 24-en (47,1%) pedig nem. Hat válaszadó nem adta meg az életkorát, így a számított átlagéletkor 36,35 év lett. Ez az adat a korábbi 39,29 évhez képest csökkenést mutat.

⁶⁷ A felmérésben azok számítottak jövedelemmel rendelkezőnek, akik aktív részesei a munkaerő piacnak, tehát a gyerekek, diákok és a nyugdíjasok nem tartoznak ebbe a csoportba.

A 2019 és 2024 közötti összehasonlító elemzés a szentmisék látogatottságában enyhe növekedést mutat (106-ról 113-ra), ami pozitív tendenciát⁶⁸ jelez. A nemek aránya mindkét évben közel azonos maradt. A jövedelmi helyzet tekintetében minimális változás tapasztalható, a jövedelemmel rendelkezők és a nem rendelkezők aránya mindkét évben hasonló. Ugyanakkor a nők körében enyhe növekedés figyelhető meg a jövedelemmel rendelkezők arányában. Az átlagéletkor viszont csökkent (39,29-ről 36,35 évre), ami arra utal, hogy a fiatalabb korosztályok nagyobb arányban vesznek részt a szentmiséken. Fontos azonban megjegyezni, hogy a 2024-es adatokban szereplő hiányzó életkori adatok (6 adatközlő nem jelölte meg az életkorát) befolyásolhatták az átlagéletkor pontosságát.

A vizsgált adatok alapján a prágai magyar katolikus közösség aktív és viszonylag fiatal. A magyar nyelvű szentmisék látogatottsága jelentősen magasabb, mint a csehországi átlagos vallásosság.

⁶⁸ Annak ellenére, hogy a Covid járvány utáni általános tendencia a csökkentés irányába mutat, a prágai magyar közösség az orosz-ukrán háborús konfliktus miatt a Csehországba települt kárpátaljai magyaroknak köszönhetően gyarapodni tudott.

4.2 A kutatás célja

A kutatás célja a Csehországban élő magyar nemzetiségű kisebbség körében megvizsgálni az anyanyelv, ill. a többségi társadalom által használt nyelv (cseh) vallási identitásra kifejtett hatásait.

Kutatásom az alábbi feladatokat tűzték ki célul:

- Megvizsgálni az anyanyelvnek mint megkülönböztető jelnek szerepét a vallási identitás kialakulásában és megélésében a csehországi magyarok körében. Az anyanyelv érzelmi értéke és közösségi funkciója kulcsszerepet játszik abban, hogy miként élik meg vallásukat a résztvevők, és milyen hatással van ez a közösségi összetartozásra.
- Kiértékelni a többségi nyelv (cseh) hatását az anyanyelven megélt vallási magatartásokra. Fontos feltárni, hogy a cseh nyelv használata miként befolyásolja a vallási rítusokban való részvételt, és vajon a többségi nyelv egyfajta akadályt jelent-e a vallási kifejeződés szempontjából.
- Elemezni, hogy a gyermekkorban, anyanyelven elsajátított vallási szokások mennyire módosulnak egy idegen nyelvi környezetben. Ez segít megérteni, hogy a gyermekkorban tanult vallási gyakorlatok mennyiben maradnak meg, és hogyan formálódnak át a cseh kultúrkör hatására.
- Megvizsgálni a válaszadóknak és családtagjaiknak a valláshoz való viszonyát. A családi háttér és a vallási neveltetés fontos szerepet játszik a vallási identitás alakulásában, ezért érdemes felmérni, hogyan hatnak egymásra a különböző generációk vallási nézetei.
- Megállapítani, hogy a válaszadók milyen mértékben ragaszkodnak vallásukhoz, illetve mennyire tartják fontosnak a személyes hit anyanyelven való megélését. Ennek feltérképezése világossá teszi, hogy milyen értékeket képviselnek a különböző generációk és hogyan érthetik meg a vallásos életet a nyelvi és kulturális háttér tükrében.
- A kapott eredmények alapján kiértékelni a csehországi magyar kisebbségi közösség vallási helyzetét.

A megkérdezetteknek 26 kérdést tettem fel, melyek úgy lettek összeállítva, hogy feltételezték az egyes interjúalanyok egyfajta analitikus képességét. Az volt a célom, hogy a megkérdezettek gyorsan és egyszerűen tudjanak választ adni a kérdésekre. Az adatgyűjtés

2024. augusztus 27-től október 24-ig a Microsoft Forms segítségével zajlott. Az adatok feldolgozására és elemzésére a Microsoft Excelt használtam. 110 válaszadó⁶⁹ töltötte ki a kérdőívet Csehország különböző régióiból, és a beérkezett adatok alapján elmondható, hogy a standard szociológiai kritériumoknak is sikerült megfelelni életkor, nem, felkezeti hovatartozás, végzettség és származás tekintetében is, így elmondható, hogy a csehországi magyar kisebbség reprezentatív mintáját képviselik. A válaszadók között a prágai, észak-, dél-és kelet-csehországi, illetve az észak- és dél-morvaországi régiók vannak képviselve.

A kérdések a következők voltak:

1. Mi az Ön neme?
2. Melyik évben született?
3. Mi az Ön legmagasabb (befejezett) iskolai végzettsége? (általános iskola, középfokú végzettség, főiskola/egyetem, phd, egyéb)
4. Jelenleg Csehország melyik területén él?
5. Anyanyelve (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, román, egyéb)
6. Születési helye (Csehország, Szlovákia, Magyarország, Ukrajna, Németország, Románia, egyéb)
7. Hány éve él Csehországban?
8. Vallása (római katolikus, görögkatolikus, pravoszláv, zsidó, protestáns, megkeresztelt, de vallását nem gyakorló, ateista, egyéb)
9. Gyermekkorában milyen nyelven részesült hitoktatásban? (nem részesültem, magyar, cseh, szlovák,)
10. Kitől tanulta meg az alapvető imádságokat és vallási ismereteket? (szülők, pap/lelkész, iskolai hitoktató, önszorgalomból, egyéb)
11. Amennyiben gyermekeit megkereszteltette, milyen nyelven történt a szertartás? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, román, egyéb)
12. Szoktak-e otthon közösen imádkozni? Amennyiben igen, milyen nyelven? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, román, nem szoktunk közösen imádkozni)
13. Személyes imaéletében milyen nyelvet használ? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, román, egyéb)
14. Fontosnak tartja-e, hogy vallását anyanyelvén élje meg? (igen, nem)

⁶⁹ Voltak olyan adatközlők, akik nem adtak választ a kérdőív minden kérdésére, ill. voltak olyan válaszok is, melyek a kutatás szempontjából irrelevánsak voltak.

15. Aktív vallási életet él? Látogatja a felekezetének megfelelő istentiszteleteket? (Igen, nem)
16. Amennyiben igen, milyen gyakran? (Hetente többször, hetente egyszer, havonta egyszer, rendszertelenül, csak a nagyobb ünnepek alkalmával, csak húsvét és karácsony)
17. Mielőtt Csehországba költözött, látogatta-e a felekezetének megfelelő istentiszteletet? (Igen, nem, Csehországban születtem)
18. Amennyiben az előző kérdésre igent válaszolt, milyen nyelven folyt a felekezetének megfelelő istentisztelet? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, román, latin, egyéb)
19. Miután Csehországba költözött, megváltoztak a vallási szokásai a miselátogatás terén? (többet járok, kevesebbet járok, ugyanannyit járok)
20. Amennyiben látogatja a vallásának megfelelő istentiszteleteket Csehországban, milyen nyelven folynak? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, angol, román, egyéb)
21. Van lehetősége felekezetének megfelelő istentiszteletet látogatnia anyanyelven? (igen, nem, rendszertelenül)
22. Az anyanyelven folyó felekezetének megfelelő istentiszteleteket látogatja Csehországban? (igen, nem, rendszertelenül)
23. Amennyiben az előző kérdésre nemmel válaszolt, kérem, indokolja.
24. Hallgat/néz online közvetítést felekezetének megfelelő istentiszteletről? (igen, nem)
25. Amennyiben igen, milyen nyelven? (magyar, szlovák, cseh, ukrán, német, angol, latin, egyéb)
26. Amennyiben a témával kapcsolatban szeretné megosztani személyes tapasztalatait, bármikor állok a rendelkezésére.

Ez a kutatás hozzájárul a Csehországban élő magyar kisebbség vallási identitásának mélyebb megértéséhez, és lehetőséget ad arra, hogy a közösség hangja és igényei a jövőben is érvényesülhessenek. A nyelv és vallás kölcsönhatásainak feltérképezése elengedhetetlen ahhoz, hogy megőrizzük kulturális örökségünket és támogassuk a közösség belső kohézióját.

4.3 A kutatási módszertan bemutatása

A szakdolgozatom megírásához felhasznált adatok alapjául egy internetes kérdőívre adott válasz sor szolgált. Annak érdekében, hogy objektív adatokkal dolgozhassak, nem az interjúalanyokkal folytatott beszélgetés mellett döntöttem, hanem az általam összeállított kérdőív kitöltésére kértem meg őket. Különösen értékesnek tartom azokat az adatokat, melyeket a megkérdezettek az egyes kérdésekre adott válasz keretében önszántukból írtak le kiegészítésként. Ezen válaszoknak köszönhetően sokkal tágasabb képet kaptam az vizsgált kérdés keretében.

Az adatközlés úgy történt, hogy vagy személyes ismertség alapján, vagy ajánlásra személyesen, ill. a Prágai Magyar Katolikus Plébánia, a Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, az Esterházy János Társulás az Emberi és Keresztény Értékekért és az Ady Endre Diákkör címlistájára kiküldtem az általam összeállított kérdőívet. A kitöltés önkéntes és anonim volt. Torzíthat az eredmény pontosságán, hogy leginkább olyan csehországi magyarokat tudtam megszólítani, akik mind a vallási életben (magyar katolikus plébánia és magyar református misszió), mind a civil szervezetek életében aktív szerepet vállalnak. Tehát mind vallásuk mind magyarságuk fontos szempont életükben.

A kérdőívem nem csak többválaszos feleletválasztós kérdéseket tartalmazott, hanem kifejtendő kérdéseket is, amelyek segítségével részletesebb és árnyaltabb képet kívántam kapni a nyelvhasználat és a hitélet közötti összefüggésekről, valamint azok viszonyáról. Az ilyen típusú kérdések lehetőséget adtak arra, hogy a válaszadók kifejthessék személyes véleményeiket, tapasztalataikat és érzéseiket a nyelv és vallás interakciójáról, amelyet a zárt kérdések esetleg nem tudtak volna teljes mértékben kifejezni. Az ilyen megközelítés révén igyekeztem feltérképezni a nyelv és vallás kölcsönhatását, figyelembe véve a kulturális, szociális és személyes kontextusokat, amelyek alakítják a válaszadók hitéleti tapasztalatait.

A magyar plébánia hittanosai között is végeztem egy felmérést, melyből megtudtam, hogy melyik imákat tanulták meg a családi környezetben, melyeket a hittanórán és melyeket a közösségi alkalmakon.

A kifejtendő kérdések lehetőséget adtak arra is, hogy a válaszadók konkrét példákat említsenek a mindennapi nyelvhasználat és a vallási szokások kapcsán, amelyek megvilágították a nyelvi identitás és a vallási identitás összefonódását. Ezen kérdések elemzése során így arra törekedtem, hogy ne csupán statisztikai adatokat gyűjtsek, hanem mélyebb megértésre tegyek szert arról, hogy a helyi közösségek miként élik meg a nyelvet és a hitet, és hogyan befolyásolják ezek egymást a mindennapi életükben, milyen kihívásokkal,

nehézségekkel küzdenek⁷⁰. Az ilyen kvalitatív adatok összehangolása a kvantitatív kutatás eredményeivel hozzájárult a nyelvhasználat és a hitélet közötti összetett kapcsolatok gazdagabb, sokszínűbb bemutatásához.

A vizsgálat során fontos szempontként kezeltem, hogy a megkérdezett személy mit tart anyanyelvének, ill. milyen nyelven sajátította el az alapvető vallási ismereteket. Ez az információ jelentős hatással van arra, hogy a későbbiekben milyen nyelvű istentiszteletet részesít majd előnyben, így meghatározza, hogy melyik nyelv játszik fontosabb szerepet a vallási életében.

Továbbá megvizsgáltam, hogy a megkérdezettek miképpen élik meg idegen környezetben a vallásosságukat, a gyermekkorban tapasztalt és megélt vallási magatartásokat milyen mértékben és milyen minőségben tudják megélni egy idegen nyelvi környezetben, jelen esetben a cseh nyelvi környezetben.

⁷⁰ Ezekből a válaszokból sikerült megtudni, hogy a brünni magyar közösségben milyen nagy igény lenne a rendszeres magyar nyelvű katolikus és református istentiszteletekre. (szerk.)

4.4 A hipotézisek meghatározása

A tizennégy éves lelkipásztori szolgálatom és nyolcéves csehországi tapasztalatom a helyi magyar közösség körében számos megfigyelésre adott lehetőséget a vallási identitás és az anyanyelv kapcsolatát illetően. E tapasztalatok alapján a következő hipotéziseket fogalmaztam meg:

H1: *Feltételezem, hogy a válaszadók többsége előnyben részesíti anyanyelvét a személyes imák során.*

Itt szó kell, hogy essen az anyanyelv funkcionális dominanciájáról, arról, hogy egy adott témában vagy szituációban az adott személy leginkább egy bizonyos nyelvet preferál vagy képes használni a legmagasabb szinten. Mivel legtöbben anyanyelvükön kezdik megélni hitüket, feltételezem, hogy személyes imaéletükben, mikor nem kell közösséghez alkalmazkodni, csak egy belső, mások által nem hallott párbeszéd folyik Istennel, ezt a nyelvet részesítik előnyben. További okom ezt feltételezni, hogy a legtöbben az alapvető imákat először anyanyelvükön tanulják meg, így azok a legrégebben és legjobban ismert szövegek.

H2: *Feltételezem, hogy a közös otthoni ima nyelve kisebb mértékben folyik a válaszadó anyanyelvén.*

Ennek a feltételezésemnek oka elsősorban a vegyes házasságok és párkapcsolatok magas hányada a szórványmagyarság körében. A közös ima, mint neve is mutatja, közösségi aktus, így előnyös, ha minden részt vevő személy érti az ima szövegét. A szórványmagyarság vegyes párkapcsolataiban a közös nyelv legtöbbször a cseh, illetve a szlovák, így ezen nyelvek nagyobb mértékű kihasználtságát feltételezem az otthoni közösségi imaéletben.

H3: *Feltételezem, hogy a felekezetüknek megfelelő istentiszteletet látogató válaszadók többsége ezt az anyanyelvén teszi.*

Ennél a feltételezésnél meg kell említenünk a vallás és az anyanyelv közösségformáló és -megtartó értékét. Úgy gondolom, azon személyek, akiknek szociológiai szempontból a kereszténység a vonatkozási csoportjuk (azaz azon csoport, amelyhez való tartozás az egyén számára a legmeghatározóbb), az anyanyelven látogatott istentiszteletek alkalmával nem csupán keresztény identitásukat erősítik, hanem nemzeti identitásukat is és *vice versa*. Ezen feltételezésem további alapja az anyanyelv funkcionális dominanciája vallási téren, amelyet már feljebb taglaltunk. Mindazonáltal nem gondolom, hogy a két csoport-úgymint a személyes

imaéletükben anyanyelvükön imádkozók és az anyanyelvüknek megfelelő istentiszteletet látogatók- teljesen megegyezik, ennek oka a nyilvános imák már szintén említett közösségi aspektusa.

H4: Feltételezem, hogy az otthon kizárólag magyarul, esetleg több nyelven imádkozó válaszadók egy statisztikailag jelentős része nem (kizárólag) magyar nyelvű istentiszteletet látogat.

Ennek legfőbb oka a csehországi magyar szentmisék elérhetősége, itt gondolom mind földrajzi, mind időbeli akadályokra. A prágai magyar katolikus szentmisék helyszíne, a Szent Henrik és Kunigunda plébániatemplom a város központjában, könnyen megközelíthető helyen fekszik, ennek ellenére még a fővároson belül is hosszabb utazást jelenthet az ide való eljutás, nem beszélve a Prágán kívüli magyar szórványról.

H5: Feltételezem, hogy a heti több istentiszteletet látogató válaszadók nagyobb arányban járnak anyanyelvükön kívül folyó istentiszteletekre.

Ennek a feltételezésemnek oka a magyar istentisztelet viszonylagos ritkasága. Példának okáért Prágában hetente két alkalommal kerül bemutatásra katolikus szentmise magyar nyelven, amelyből az egyik az Egyház által parancsolt vasárnapi szentmise, a másik pedig fakultatív, csütörtöki szentmise. Amennyiben valaki igényli, hogy ennél többször látogasson istentiszteletet, rákényszerül, hogy azt ne (kizárólag) anyanyelvén tegye. Másik lehetséges oka az, hogy bár az adott személy számára előnyös lenne az anyanyelven folyó liturgia, annak időpontja nem felel meg neki.

H6: Feltételezem, hogy a felekezetiüknek megfelelő istentiszteletet látogató válaszadók közt aránytalanul magas lesz a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma a nagyobb kohorszokon végzett statisztikákkal szemben.

Bár több kutatási eredmény is azt sejteti, hogy a magasabb iskolai végzettséggel fordítottan arányos a vallási aktivitás, ennek ellenkezőjét feltételezem a csehországi, főleg prágai magyarokból álló válaszadók között. Ennek a feltételezésemnek oka az a tapasztalat, hogy a prágai magyar kisebbség létének fő oka az oktatás, pontosabban a felsőoktatás miatti migráció Szlovákia magyar ajkú területeiről. Természetesen ez az utóbbi évekre, évtizedekre jellemző jelenség, a bársonyos forradalom előtt lényegesen nagyobb volt azon csehszlovákiai magyarok száma, akik családi okokból (házasság) költöztek a tömbmagyarságból a cseh

területekre, kicsivel előtte pedig a lakosságcsere következtében nőtt a magyar kisebbség létszáma.

H7: Feltételezem, hogy a külföldön született, Csehországba költözött válaszadók istentisztelet-látogatási szokásai többnyire negatív irányba változtak.

Ennek oka sokak számára az új közösségekben érzett szorongás, a költözés előtt megszokott közösség megtartó erejének hiánya, vagy a környezetváltás utáni új szokások felvétele, amelyből kivészik a vallásosság. Itt megemlíteném a környezet (ebben az esetben) negatív hatását az ember vallási életére. A híresen ateista beállítottságú Csehországba költöző magyarok legnagyobb része Szlovákiából származik, ahol a vallásosság sokkal elterjedtebb. Ide költözve sokan először látják a nem vallásos életet, és ezt ilyen-olyan okból másolják.

H8: Feltételezem, hogy a megkeresztelt gyermekkel rendelkező válaszadók többségénél a keresztlő nem magyar nyelven folyt.

Ennek a feltételezésemnek oka, hogy a Csehországban magyar szülőtől született gyermekek túlnyomó része nemzetiségileg vegyes házasságból származik. Mivel a keresztlőre nem csak vallási, hanem családi eseményként is tekintenek, joggal gondolhatjuk, hogy ebbe be szeretnék vonni a magyart nem beszélő házastársat is, így a keresztlő a pár által közösen beszélt nyelven folyik a legtöbb alkalommal.

H9: Feltételezem, hogy a magyar nyelven keresztelt gyerekek túlnyomó többségénél az otthoni közös imaélet magyar nyelven folyik.

A Csehországban élő, magyar nyelven keresztelt, otthon magyarul imádkozó gyermekek csoportjába két alcsoportot sorolnék. Az első a nemzetiségileg homogén magyar családok gyermeke, aki bár Csehországban született, anyanyelve a magyar, és ez az otthoni kommunikáció legfőbb nyelve is. A másik alcsoport azon gyermekeké, akik bár vegyes nemzetiségű házasságból származnak, a nem magyar szülő számára nem olyan fontos a vallása, ill. a vallásának nyelve, hisz a gyermekének kiszolgáltatott szentség felvételekor sem közös nyelvet használtak, hanem a magyart, így feltételezhetjük, hogy az otthoni imaéletben is ez a nyelv lesz használatos mint a hitélet nyelve.

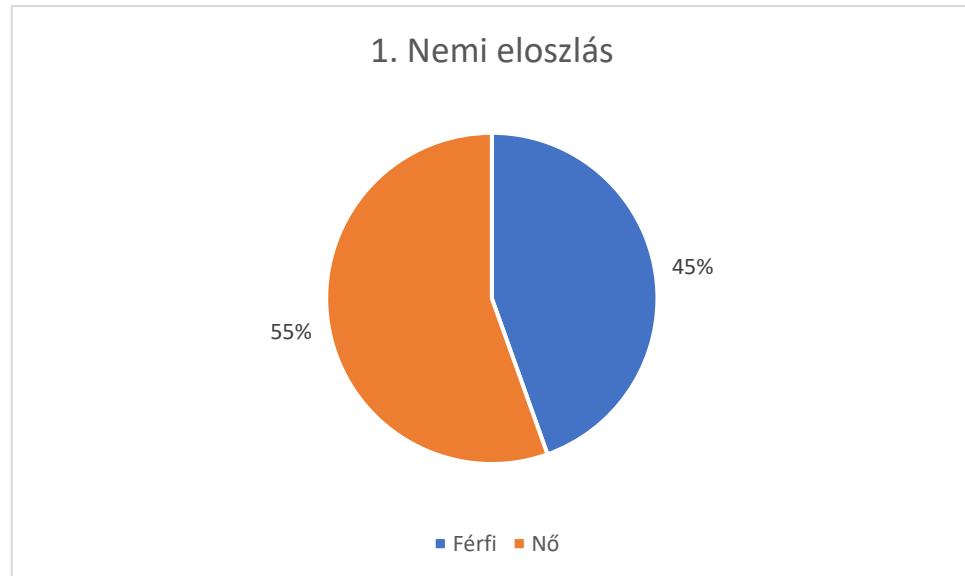
H10: Feltételezem, hogy az online istentiszteleteket követő válaszadók többsége ezt az anyanyelven teszi.

A már korábban is leírtakból kiindulva, miszerint az anyanyelv funkcionálisan domináns vallási témákban, feltételezhetjük, hogy az online istentiszteletet követő válaszadók az anyanyelvi adásokat preferálják. Itt analógiát vonnánk az istentisztelet-látogatási szokásokkal, azzal a különbséggel, hogy az online felületen elérhető tartalmak követésekor a személy nem ütközik távolsági akadályba. Ebből kiindulva gondolhatjuk, hogy azon személyek számára, akiknek hitük fontos csakúgy, mint nemzetiségük, gyakran kihasználják az anyanyelvi online istentiszteleteket a személyes istentiszteletet kiegészítendő/helyettesítendő, mivel így két különböző csoporthoz kapcsolódó identitásuk egyszerre erősödik.

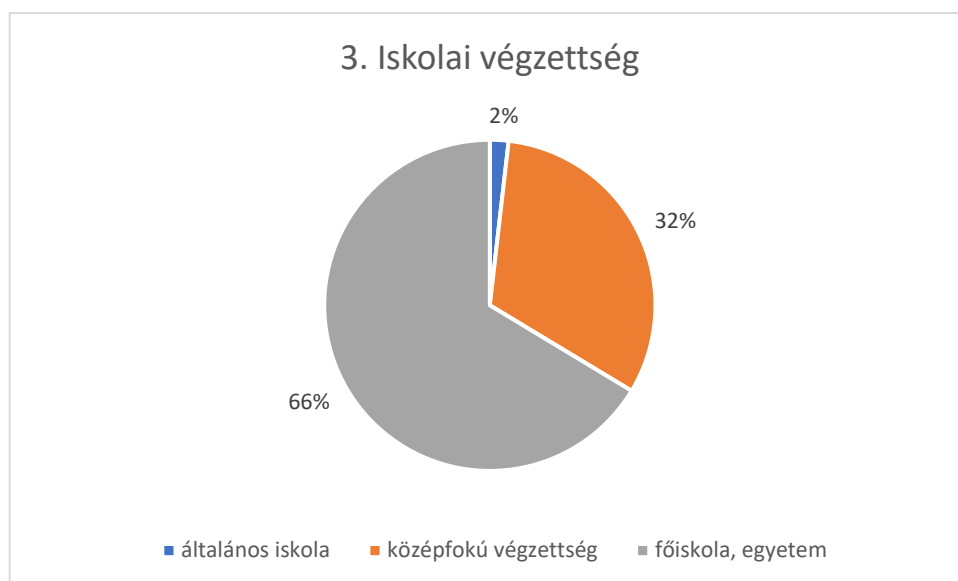
4.5 A kérdőív kiértékelése

A kérdőívek elemzése során kérdésről kérdésre haladva csoportosítottam az egyes válaszokat, és a teljesség igénye nélkül az alábbi megállapításokra jutottam.

A kitöltések demográfiai eloszlása a következő:

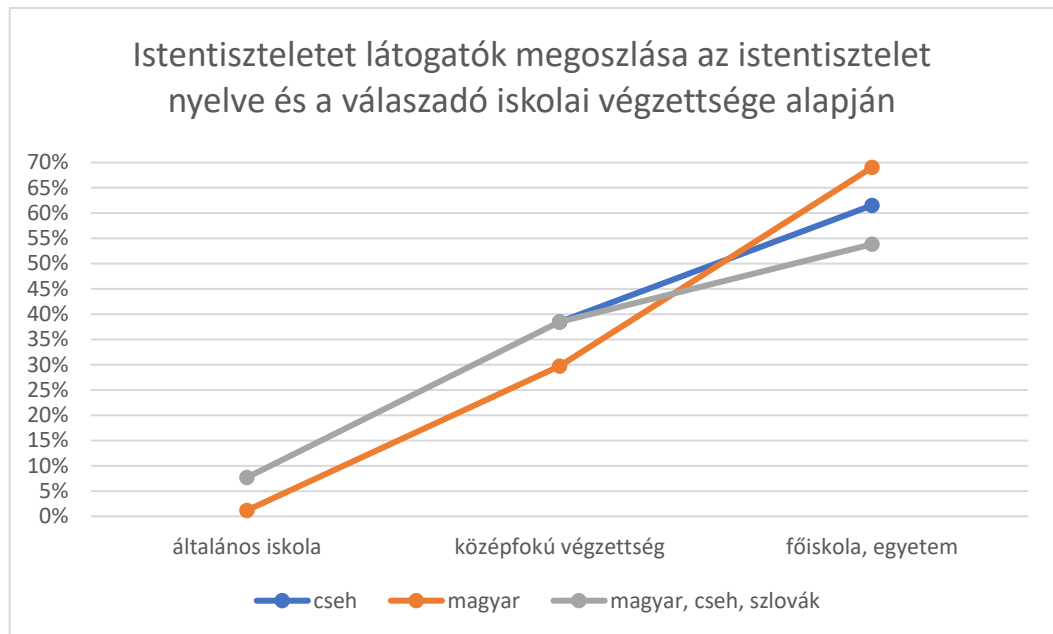

Az adatok alapján a válaszadók közel 55%-a nő volt, ami érdekes perspektívát ad a kutatásnak. Ez a magasabb női arány arra utalhat, hogy a nők aktívabb szerepet vállalnak a vallási közösségekben, ami fontos szempont a vallási identitás vizsgálata szempontjából. Ezen kívül érdemes megfigyelni, hogy a különböző nemi arányok hogyan befolyásolják a vallásgyakorlást és az anyanyelven történő vallási oktatást. A következő lépésekben érdemes alaposabban elemezni, hogy a nők milyen módon élik meg vallási identitásukat és milyen hatással van az anyanyelv használata a vallási életükre.

A következőkben a válaszadók iskolázottságát vizsgáltam, összevetve a kapott adatokat a vallási hovatartozással, ill. a vallási aktivitással. Azok körében, akik egyáltalán nem tartják magukat vallásosnak, magasabb arányban található azok, akik nem rendelkeznek felsőfokú végzettséggel. Ezzel szemben a magukat vallásosnak tartók között jelentős számban vannak jelen azok, akik magasabb iskolai végzettséggel bírnak. A megkérdezettek iskolai végzettségi szintje alapján az alábbi következtetésekre jutottam:

- A válaszadók többsége (66%) főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkezik, ami azt jelzi, hogy a közösségben a magasabb szintű oktatásra van igény, és hogy az értelmiségi réteg aktív szerepet játszik a közösségi vallási életben.
- A középfokú végzettséggel rendelkezők aránya (32%) is jelentős, ami további lehetőségeket teremt a társadalmi szerepvállalásra és a vallási aktivitásra.
- Az általános iskolai végzettségűek aránya viszonylag alacsony (2%), ami pozitív jel arra vonatkozóan, hogy a közösség számára fontos az oktatás.

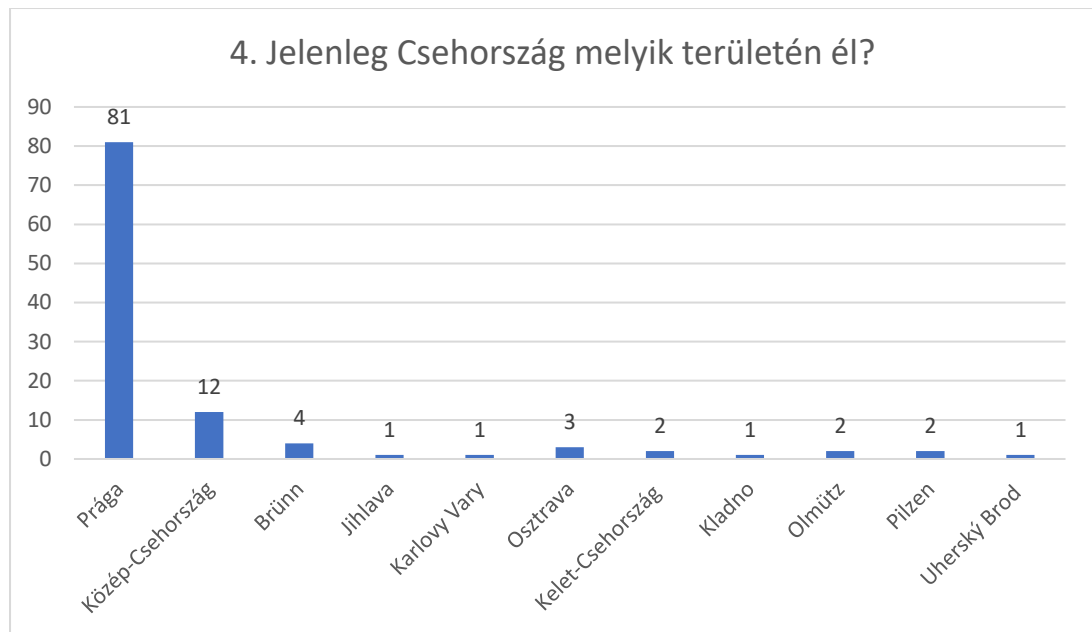
A felmérés során megvizsgáltam az istentisztelet nyelvének és a válaszadók iskolai végzettségének kapcsolatát a 1) kizárólag cseh nyelvű istentiszteletet látogatók; 2) kizárólag magyar nyelvű istentiszteletet látogatók; 3) magyar, cseh és szlovák nyelvű istentiszteleteket látogatók körében.

A kizárólag cseh nyelvű istentiszteletet látogatók 38%-a középfokú, 62%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A kizárólag magyar nyelvű istentiszteletet látogatók: 1%-a alacsony, 30%-a középfokú, 69%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik. A vegyes nyelvű istentiszteleteket látogatók 8%-a alacsony, 38%-a középfokú, 54%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik.

Az eredmények azt mutatják, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya szignifikánsan magasabb mind a magyar, mind a vegyes nyelvű istentiszteleteket látogatók körében, mint a kizárólag cseh nyelvű istentiszteleteket látogatók esetében. Ez arra utal, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők körében erősebb a kötődés a magyar nyelvi és/vagy vallási identitáshoz. Lehetséges magyarázat, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők nagyobb arányban vándoroltak be Csehországba, és igyekeznek fenntartani eredeti kulturális és vallási identitásukat. A cseh nyelvű istentiszteleteket látogatók magasabb arányú középfokú végzettsége arra utalhat, hogy ebben a csoportban az asszimiláció folyamata jobban előrehaladt. Az alacsony végzettséggel rendelkezők alacsony aránya mindhárom csoportban arra utal, hogy a vizsgált minta nem reprezentálja teljes mértékben a csehországi magyar lakosság egészét.

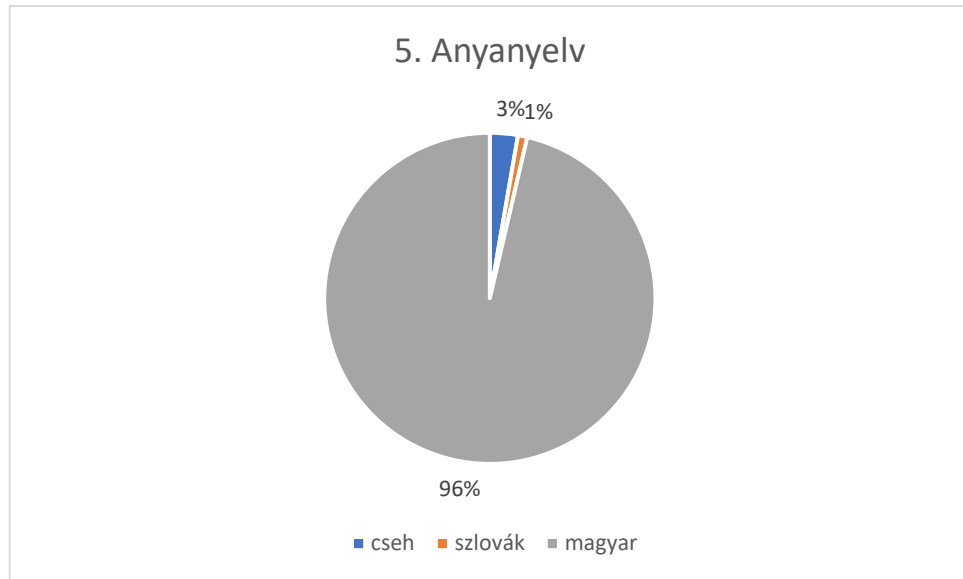
Az eredmények arra utalnak, hogy az iskolai végzettség és az istentisztelet nyelvének választása között összefüggés van. A magasabb iskolai végzettség a magyar nyelvű vallási

identitáshoz való erősebb kötődést jelezheti, míg az alacsonyabb iskolai végzettség az asszimiláció fokozottabb jelenlétével hozható összefüggésbe. A kis elemszám és a minta esetleges torzulása miatt azonban a következtetéseket óvatosan kell kezelni, és további kutatásokkal kell alátámasztani.

A megkérdezettek túlnyomó része Prágában él, ami egyértelműen mutatja a főváros kiemelkedő jelentőségét a cseh magyar közösség életében, és a programok és események szervezése során érdemes figyelembe venni ezt az adatot. Prágában élők aránya (81%), arra utal, hogy a közösség jelentős része itt él, így a programok és események szervezése során érdemes ezt figyelembe venni.

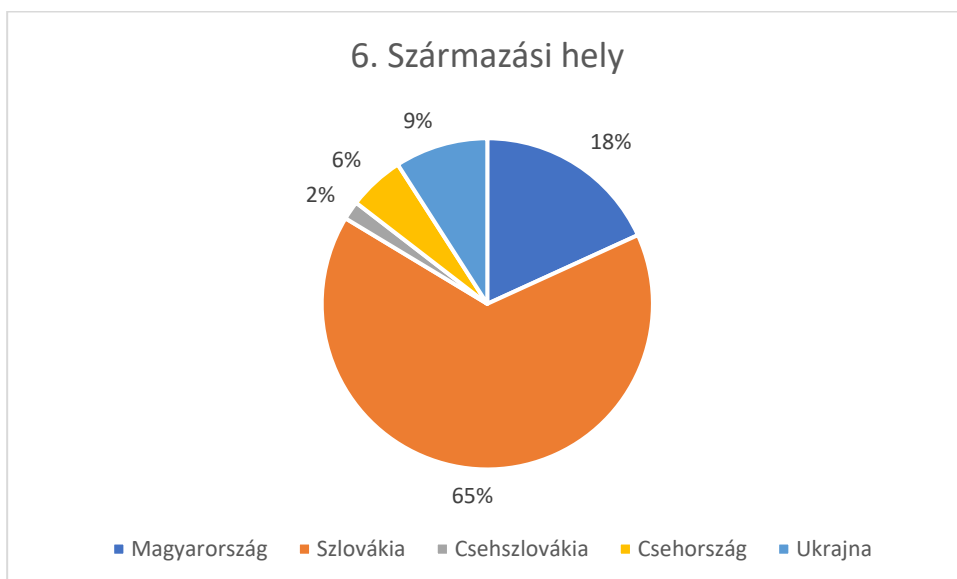
Brno és Közép-Csehország is képviselteti magát a válaszadók között, de jóval kisebb arányban. A többi régió, mint Karlovy Vary, Olmütz, Osztrava, Pilzen, Jihlava és Uherský Brod csupán néhány válaszadóval képviselteti magát, ami a közösség szétszórtságát jelzi Csehországban. Ez a mintázat rávilágít arra, hogy a csehországi magyar közösség többsége Prágában található, ami lehetőséget teremt a közösségi programok és események központi szervezésére itt. A kisebb városokban élő tagok részvételének ösztönzése érdekében érdemes további kapcsolatokat kialakítani és támogatni a helyi közösségeket.

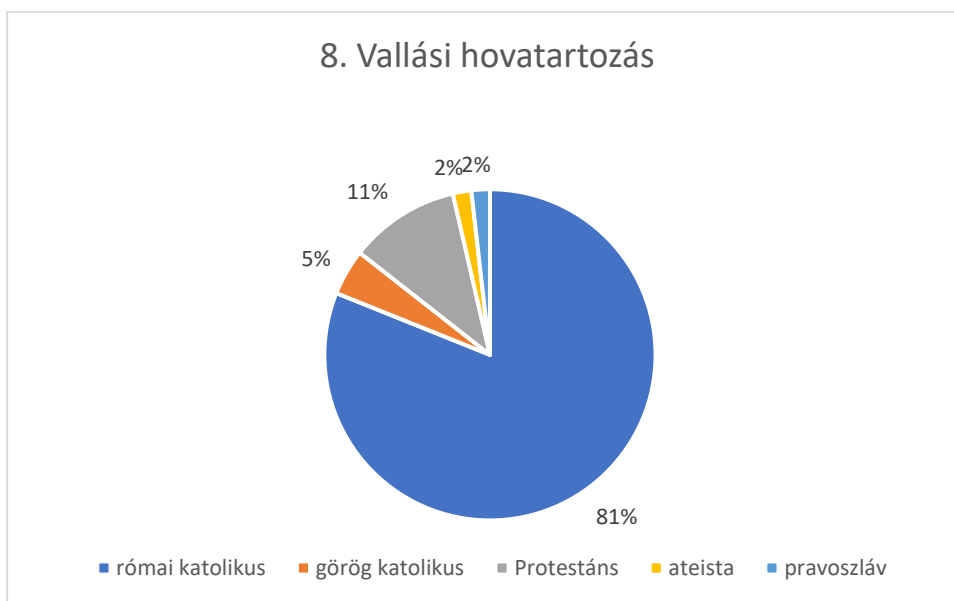
A válaszadók 96%-a magyar anyanyelvű, ami egyértelműen mutatja a közösség nyelvi identitásának erősségét és jelentőségét a vallási életükben. Ez az arány bizonyítja, hogy az anyanyelv megőrzése és használata elengedhetetlen a kulturális és vallási hagyományok ápolásához.

A válaszadókból 1,9%-a cseh nyelvet is megjelölt anyanyelvként, ami arra utal, hogy a többnyelvűség jelen van a közösségben. Ez a helyzet különösen fontos lehet a vallási gyakorlatok során, ahol a nyelvhasználat hatással van a közösségi életre.

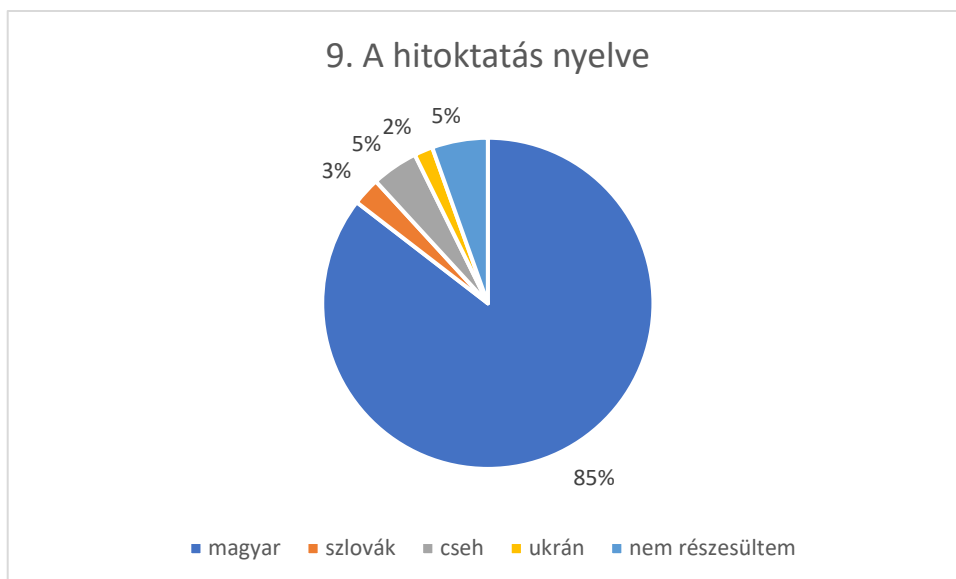
Az ukrán és magyar, valamint a cseh és magyar kombinációk, és a szlovákok, bár kisebb létszámmal képviseltetik magukat, bemutatják a közösségek közötti kapcsolatok sokszínűségét.

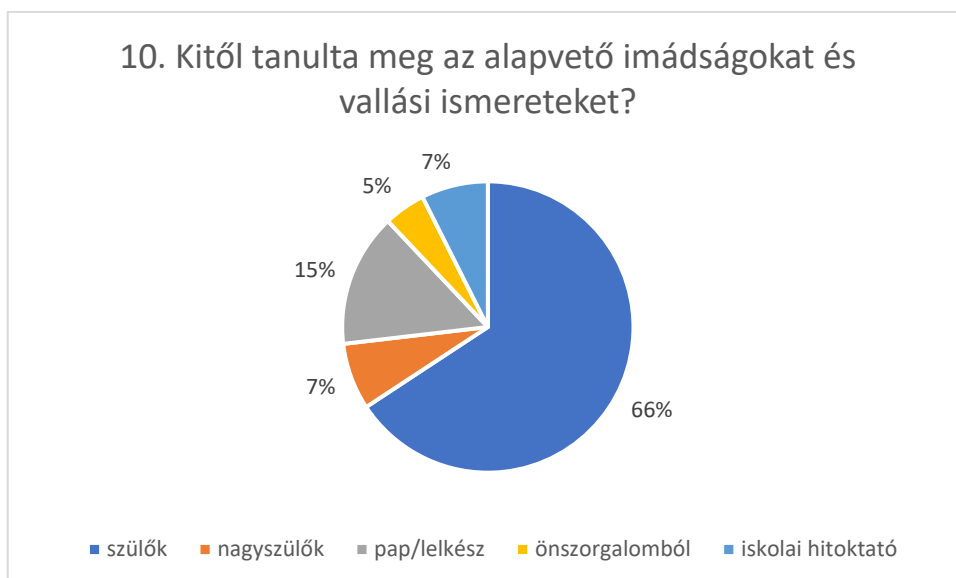
Az adatközlők származási helyének megoszlása a következőképpen alakult: Magyarország (20 fő, 18%), Szlovákia (72 fő, 65%), Csehszlovákia (2 fő, 2%), Csehország (6 fő, 6%), Ukrajna (10 fő, 9%). A minta túlnyomó többsége (84%) Szlovákiából és Magyarországból származik, ami azt jelzi, hogy a kutatás elsősorban ezeken a területeken élő magyar közösségeket reprezentálja. A Szlovákiából származók (felvidéki magyarok) magas aránya (65%) valószínűleg összefügg a Szlovákiából Csehországba irányuló migrációval, különösen a felsőoktatási intézményekbe való beiratkozás miatt. A Magyarországról származók aránya (18%) is jelentős. A Csehszlovákiából (2%), Csehországból (6%) és Ukrajnából (9%) származók alacsonyabb aránya azt sugallja, hogy a minta nem teljesen reprezentatív a csehországi magyar lakosság egészére nézve. A jövőbeni kutatásoknak nagyobb hangsúlyt kell fektetniük a minta reprezentativitásának javítására, a különböző származási helyekkel rendelkező egyének arányának kiegyenlítésére.

A következőkben a válaszadók vallási hovatartozását vizsgáltam meg. Az adatközlők 81%-a vallotta magát római katolikusnak, valamint 5%-uk görögkatolikusnak, 11% jelölte meg, hogy protestáns vallású, 2 személy pravoszláv vallású, ketten pedig ateistának tartják magukat.

A kérdőív eredményei alapján megállapítható, hogy a csehországi magyar kisebbség körében a vallási identitás formálódásában és megőrzésében az anyanyelvi, azaz magyar nyelvű oktatás kiemelkedő szerepet játszik. Az adatközlők 85%-ának részesült magyar nyelvű hitoktatásban. Ez arra utal, hogy a közösség jelentős része számára az anyanyelv nem csak a vallási gyakorlatok megélésének eszköze, hanem a vallási értékek és hagyományok átörökítésének alapvető kerete is.

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a vizsgált populációban az alapvető imádságok és vallási ismeretek elsajátításának legfőbb forrása a család, azon belül is a szülők. A válaszadók 66%-a a szülőktől sajátította el ezeket az ismereteket, ami jelentősen magasabb

arány, mint bármely más forrás esetében (nagyszülők: 7%; pap/lelkész: 15%; iskolai hitoktatás: 7%; önszorgalomból: 5%). Ez a megállapítás arra utal, hogy a vallási szocializáció elsődleges színtere a család, és a vallási értékek, ismeretek és gyakorlatok vertikális transzmissziója a generációk között kiemelkedően fontos szerepet játszik a vallási identitás formálódásában.

A szülőkhöz kívül más szereplők is részt vesznek a vallási szocializációban, de ezek a hatások másodlagosnak tekinthetők a szülőkhöz képest. Az egyház képviselői (papok, lelkészek) és az iskolai hitoktatás intézményesített keretek között közvetítik a vallási ismereteket, míg a nagyszülők szerepe a hagyományos értékek átadásában és a családi hagyományok megőrzésében mutatkozik meg. Az önszorgalomból való ismeretszerzés kisebb aránya (5%) pedig az önálló lelki útkeresés és a vallási információk önálló kutatásának jelenlétére utal.

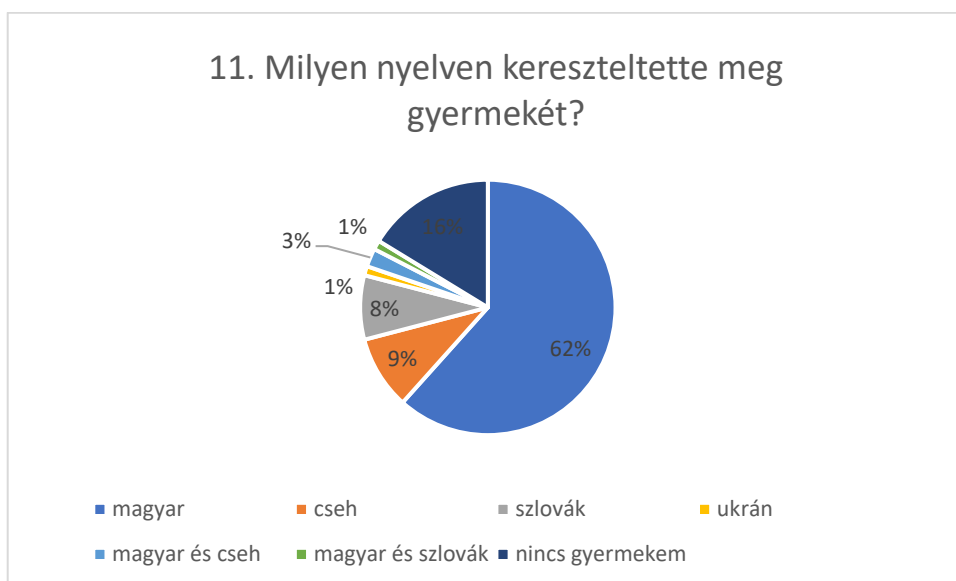
A szülőktől tanult imák	A hittan órán tanult imák	A szentmisén tanult imák
Keresztvetés Üdvözlég Miatyánk	Hiszekegy A gyónás menete	Dicsőség Az ordinárium részei
Gyerekimák Keresztvetés Üdvözlég	Hiszekegy Tízparancsolat	Az egész misét
-	Miatyánk Katolikus köszönés	Éneklés
Miatyánk Keresztvetés Üdvözlég	Hiszekegy	Énekek Mikor mit kell csinálni
Szívem első gondolata Keresztvetés Miatyánk	Hiszekegy	Testhelyzet Énekek
-	Üdvözlég Hiszekegy Dicsértessék a Jézus	A mise énekeit Mozgásokat Miatyánk
Miatyánk Keresztvetés Ima az őrangyalhoz	Hiszekegy Üdvözlég	Dicsőség Isten bányája Szent vagy
Miatyánk Keresztvetés Üdvözlég	Hiszekegy	Leginkább az énekek
Miatyánk Keresztvetés Üdvözlég	Hiszekegy Gyónás	Egyházi énekek
-	Keresztvetés Üdvözlég Miatyánk	Válaszok Közös imák Mikor kell térdelni
Ima az őrangyalhoz Keresztvetés Miatyánk	Üdvözlég	Az egész mise menetét
Miatyánk Keresztvetés	Hiszekegy Gyónás Tízparancsolat	Liturgikus testtartás Énekek
Üdvözlég Keresztvetés Miatyánk	Katolikus köszönés Hiszekegy	Énekek Csendben kell lenni!

A prágai magyar plébánia hittanosai körében végzett felmérés, melyben 13 gyermek vett részt, az alapvető imádságok elsajátításának forrásait vizsgáltam három kategóriában: szülők, hittanóra, szentmise. Az eredmények a következőképpen foglalhatók össze.

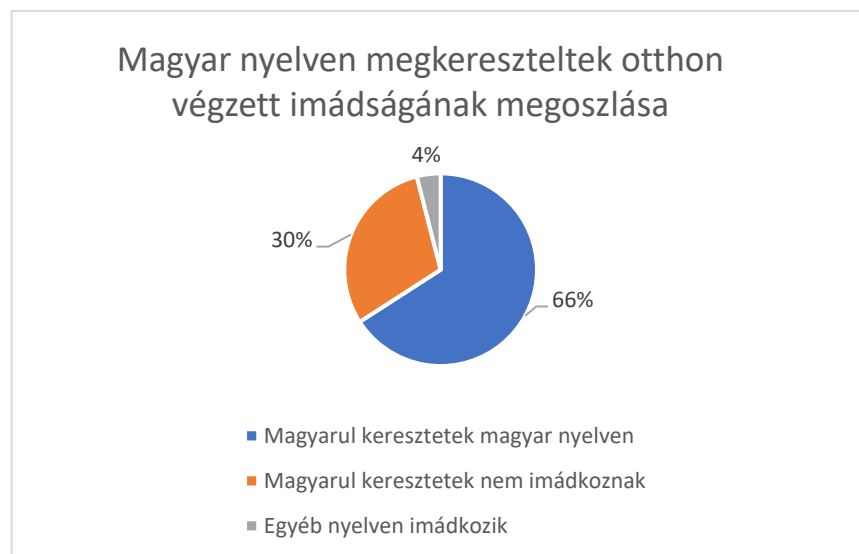
A szülők által tanított imák túlnyomó része a mindennapi imádságokat tartalmazza, mint a *Keresztvetés*, *Üdvözlégy*, és *Miatyánk*. Emellett *gyerekimák* és az *Ima az őrangyalhoz* is előfordultak. A *Miatyánk* a leggyakoribb ima, amit a gyerekek a szülőktől megtanulnak anyanyelven. A hittanórákon a tanult imák inkább a katolikus hitvallás és szertartások alapjait képviselik: *Hiszekegy*, *Tízparancsolat*, *A gyónás menete*, *Katolikus köszönés*. A *Miatyánk* és az *Üdvözlégy* itt is előfordul, ami azt mutatja, hogy ezek az imák a mindennapi gyakorlat és a formális vallási oktatás metszéspontjában állnak, és nem minden esetben tanítják meg gyermekeiket a szülők a legalapvetőbb imákra (esetünkben 3 gyermek).

A szentmiséken elsajátított imák és ismeretek inkább a liturgia gyakorlati elemeire, a szentmise menetére és a megfelelő testtartásokra, énekekre fókuszálnak (*Dicsőség*, *Isten Báránya*, *Szent vagy*, a *mise énekei*, *liturgikus testtartás*). A *közös imák* és a *mise menetének ismerete* hangsúlyozzák a közösségi aspektust, hogy olyan vallási ismeretekről van szó, melyeket az egyén közösségben, megfigyelés útján sajátít el.

A felmérés azt mutatja, hogy az alapvető imádságok elsajátítása több forrásból származik. A szülők a mindennapi imádságokra, a hittanóra a katolikus hit alapjaira, a szentmise pedig a liturgia gyakorlati elemeire fókuszál. A *Miatyánk* ima mindhárom kategóriában előfordul, hangsúlyozva ezeknek az imáknak a központi szerepét a katolikus vallásban. A kis elemszám (13 gyermek) miatt az eredményeket óvatosan kell értelmezni, és további kutatásokkal kell(ene) alátámasztani. A kutatás eredményei alátámasztják a családi vallási szocializáció jelentőségét a vallási identitás kialakulásában.

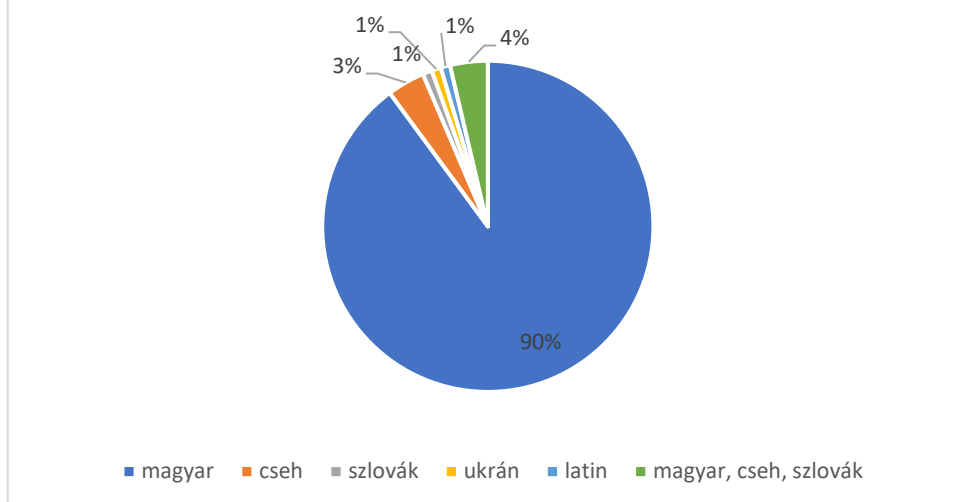

Kutatásom során a gyermekek keresztelési nyelvét is felmértem. A 110 fős minta esetében a kérdésre 86 válaszadó (78,2%) adott választ, 24 válaszadó (21,8%) nem reagált, ami feltehetően a gyermek keresztelésének elmaradását, vagy a kérdésre való válaszadás elutasítását jelzi. Az érvényes válaszok alapján a gyermekek 62%-át magyar nyelven keresztelték meg, ami a magyar nyelvi identitás erős jelenlétét mutatja a vallási szertartásokban. Jelentősen kisebb arányban fordultak elő a cseh (9%), szlovák (8%) és ukrán (1%) nyelvű keresztelések, ami a vegyes házasságok és/vagy a cseh többségi nyelvi környezet integratív hatását tükrözi. A minta 16%-át (18 fő) olyan válaszadók alkották, akiknek nincs gyermekük. A hiányzó válaszok magas aránya szintén befolyásolja az eredmények általánosíthatóságát. A kapott eredmények arra utalnak, hogy a magyar nyelv továbbra is domináns a vizsgált közösség vallási gyakorlatában, de a többségi nyelvi környezet és a vegyes házasságok hatása is kimutatható. A minta korlátozott reprezentativitása miatt azonban további kutatásokra van szükség a megállapítások megerősítésére és általánosíthatóságának javítására.

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a magyar nyelven megkeresztelt válaszadók 66%-a rendszeresen imádkozik magyar nyelven. Ezzel szemben a magyarul megkeresztelt résztvevők 30%-a kijelentette, hogy egyáltalán nem imádkozik otthon a családban. Az adatok alapján mindössze a válaszadók 4%-a imádkozik más nyelven. E megállapítások jelzik a magyar nyelvű vallási gyakorlat dominanciáját a vizsgált csoportban, miközben a családi imádság hiánya vagy a más nyelvű imádság lehetősége más identitásformálódó tényezők hatását is sugallja.

13. A személyes imáéletben használt nyelv

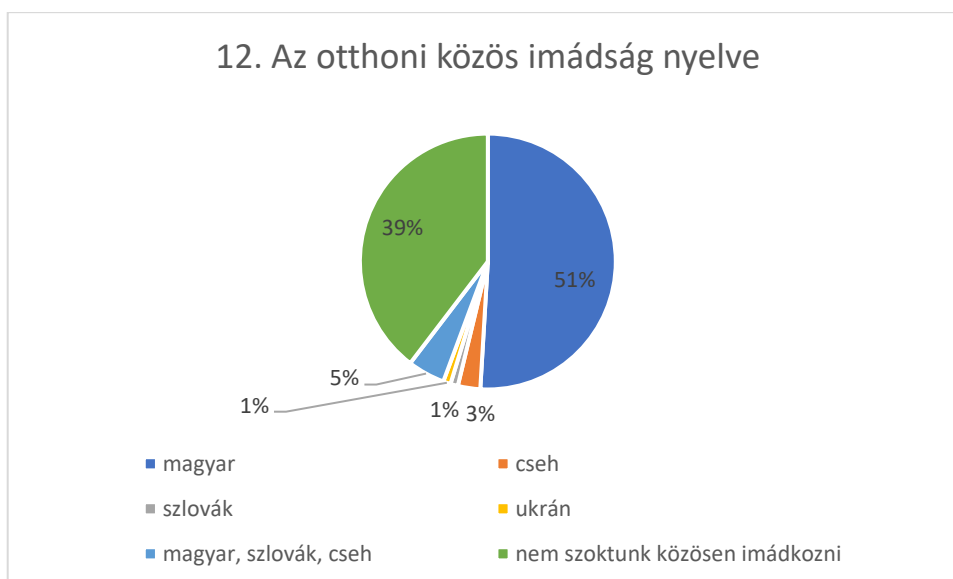
A személyes imáéletben használt nyelv tekintetében végzett kutatási eredmény egyértelműen azt mutatja, hogy a nyelvcsere az egyéb nyelvhasználati tartományok közül a vallás tartományában kevésbé jelentős: a válaszadók csupán 10 %-a adta azt a választ, hogy más nyelven imádkozik és csupán egy adatközlő imádkozik latin nyelven⁷¹. Ha figyelembe vesszük más nyelvcsere-folyamatok lefolyását is, akkor figyelemre méltó, hogy az anyanyelv használat mennyire domináns tud maradni a személyes imaélet és vallási magatartás megélésében.

A felmérési eredmény világosan rámutat arra, hogy a vallási magatartás, ill. a személyes imaélet jelentős eltérést képez a megszokott nyelvhasználati területekhez képest. A cseh nyelvi környezetben megélt hétköznapok ellenére a személyes imaéletben nem történt nyelvcsere. Sándor Klára például a felsőöri magyar közösségben végzett kutatási eredményt említi, amikor nyelvcsere-re került sor, a vallás nyelveként az egykori magyar anyanyelv megőrizte szerepét, még abban az esetben is, ha a beszélők más területeken már a német nyelvet használták.⁷² Ugyanezt támasztja alá az általam végzett felmérés eredménye is. Ez a jelenség azt mutatja, hogy bizonyos nyelvhasználati kontextusokban a vallás segíthet a nyelvi identitás fenntartásában, miközben a nyelvcsere során a domináns nyelv egyre inkább teret nyer, de a vallás nyelvhasználati körének hivatalos, egyházi szervezethez kapcsolódó tartományaiban a Csehországban élő magyar közösség körében nem zajlott le teljes nyelvcsere.

⁷¹Az adatközlő megjegyezte, hogy kötött imádságokról van szó - rózsafüzér, Úrangyala.

⁷²SÁNDOR, Klára, *A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál*. In: JANKOVICS, J., MONOK I., NYERGES J. (szerk.) *A magyar művelődés és a kereszténység*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Rt. 1998, 1130–1150.

12. Az otthoni közös imádság nyelve

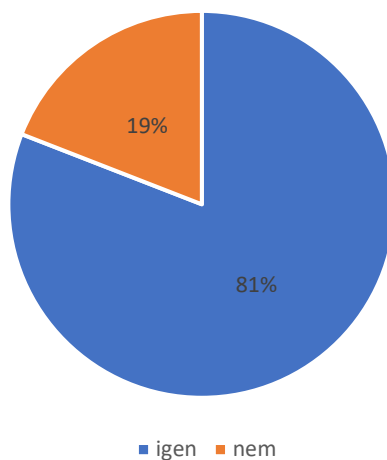

A 12. táblázat érdekes dinamikai elmozdulásokat tükröz az otthoni közös imádkozás nyelvének tekintetében, különösen olyan többnyelvű közegben, ahol a vegyes házasságok következtében nehezen meghatározható a domináns nyelv. Az eredmények alapján az adatközlők 51%-a választja a magyar nyelvet az otthoni imádság során, ami arra utal, hogy a magyar nyelv továbbra is fontos szerepet játszik a vallási gyakorlatokban, bár a családok 39%-a esetében nincs jelen a közös imádkozás szokása.

Csupán öten adták azt a választ, hogy több nyelven (magyar, cseh, szlovák) imádkoznak, és öten, hogy családjaikban más nyelven (cseh, szlovák, ukrán) zajlik a közös ima. Ez az eredmény arra is rávilágít, hogy a nyelvi sokszínűség hatással van a családok vallási szertartásainak megélésére. Például az egyik adatközlő megemlítette, hogy ő csupán egyedül imádkozik, és ezt mindig magyarul teszi, de soha nem osztja meg ezt a gyakorlatát a családjával. Ez a megjegyzés azt sugallja, hogy a vallási aktusok nem csak nyelvi, hanem szociális dimenzióval is bírnak; az egyéni vallási gyakorlatok nem mindig tükrözik a családi szokásokat, és a közös imádkozás hiánya a családon belüli kommunikációs és vallási különbségek eredménye lehet. Az is elképzelhető, hogy a vegyes házasságokban a kulturális sokszínűség nem csak a nyelvhasználati szokásokat, hanem a vallási identitás kifejezését is bonyolítja, ami tovább növeli a közös imádkozás elmaradásának valószínűségét.

A kérdőív következő kérdése arra irányult, hogy a válaszadók milyen rendszerességgel vesznek részt a felekezetüknek megfelelő istentiszteleteken.

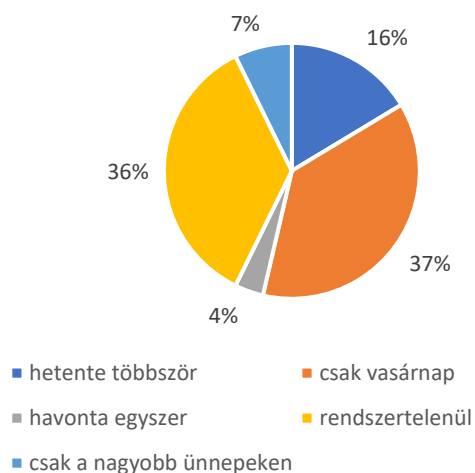
15. Aktív vallási életet él?

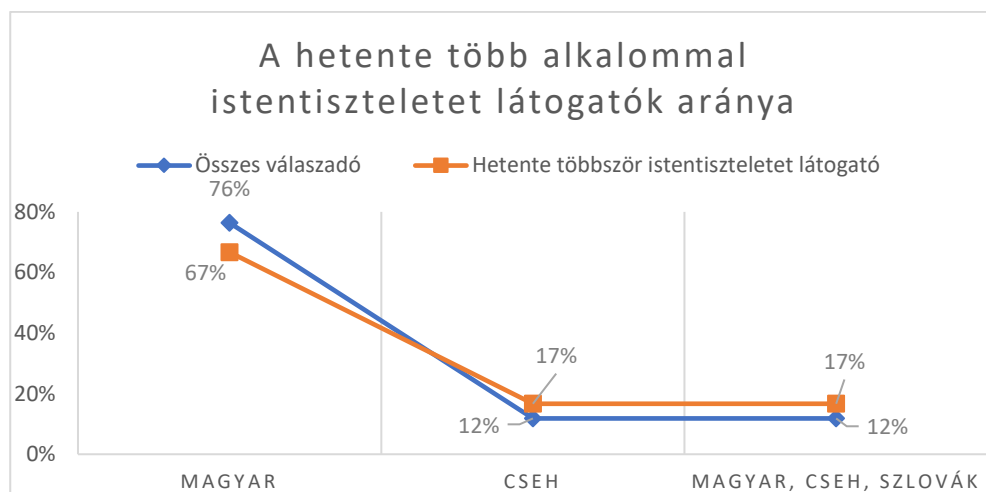
A vallásosnak vallók magas aránya (81%) összhangban van a személyes imaéletben használt magyar nyelv dominanciájával. Ez azt sugallja, hogy a magyar nyelv használata a személyes imában összefügg a vallásos identitás erősségével. Azok, akik erős vallási kötődéssel rendelkeznek, valószínűleg ragaszkodnak anyanyelvük használatához is a hitük megélésében.

A csehországi viszonylag ateista környezet potenciálisan befolyásolhatta azokat, akik nem tartották magukat vallásosnak (a válaszadók 19%-a). A környezetben lévő ateista vagy más vallású emberek befolyása gyengíthette a hitüket, vagy a cseh társadalomba való integrációs törekvés során, miközben az egyén az általános csehországi szekularizációs trendeknek is igyekezett megfelelni, a vallás (akár tudatosan is!) háttérbe szorulhatott.

16. Az istentiszteletek látogatásának gyakorisága

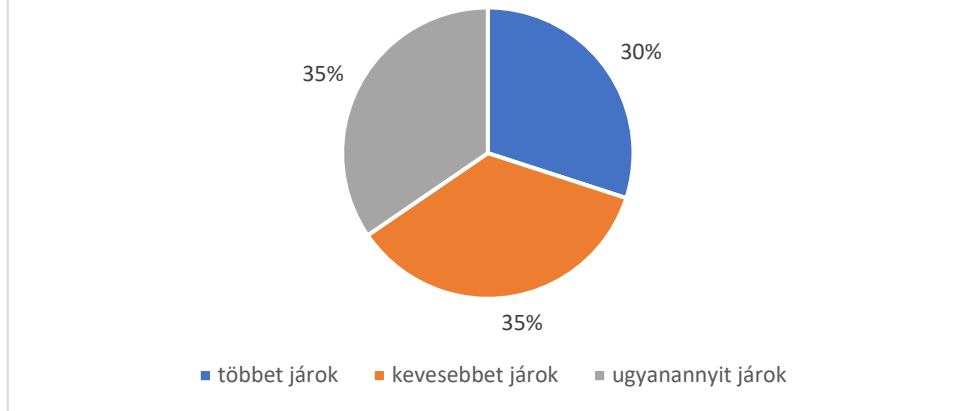
A vallási gyakorlat intenzitása széles skálán mozog a válaszadók körében. Jelentős arányú a rendszertelen részvétel (36%), míg a heti rendszerességű szentmiselátogatás (hetente többször: 16%, csak vasárnaponként: 37% is számottevő. A csak nagyobb ünnepeken való részvétel (7%) arra utal, hogy sokan inkább az ünnepekhez kötődő vallási hagyományokat tartják meg. A felmérés eredménye erősen arra enged következtetni, hogy a vallási gyakorlat intenzitása egyénfüggő, de a magyar nyelvű vallási identitás erős. A magyar nyelvű szentmisék látogatottsága kiemelkedően magas, ami a vallási életben a nyelv megőrzésének és ápolásának fontosságát mutatja.

A kutatás során megvizsgáltam a heti miselátogatás gyakoriságának és a látogatott istentisztelet nyelvének kapcsolatát. Két csoportot hasonlítottam össze: azokat, akik csak vasárnaponként vesznek részt szentmisén, és azokat, akik hetente többször. A vasárnapi miselátogatók 76%-a magyar, 12%-a cseh, 12%-a vegyes (magyar, cseh, szlovák) nyelvű istentiszteleteket látogat. A heti többszöri alkalommal szentmisét látogatók 67%-a magyar, 17%-a cseh, 17%-a vegyes nyelvű istentiszteleteket látogat.

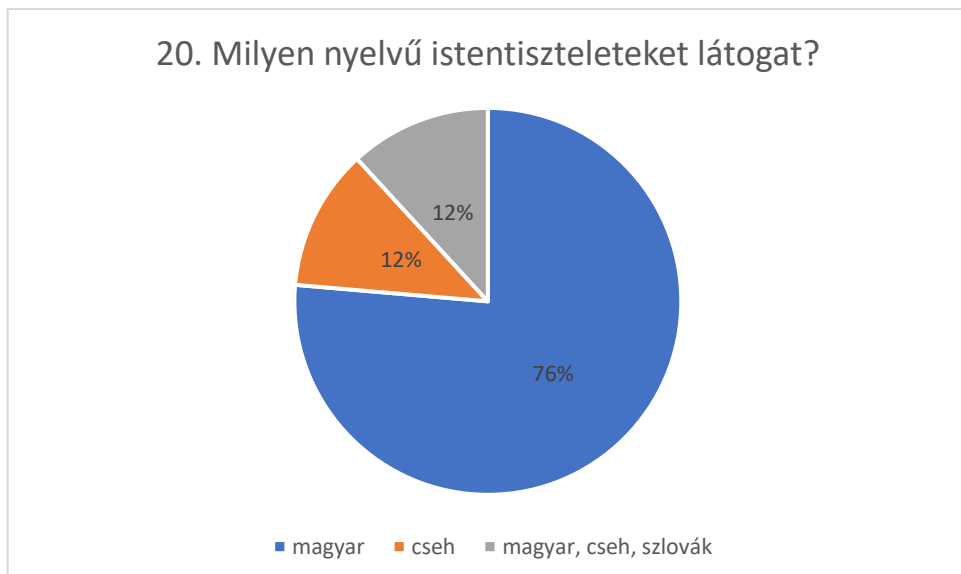
A heti miselátogatás gyakorisága és a látogatott istentisztelet nyelve között szorosabb kapcsolat figyelhető meg. Mindkét csoportban a magyar nyelvű istentiszteletek látogatottsága a legmagasabb. A heti többszöri látogatók csoportjában azonban enyhe, de mégis kimutatható tendencia figyelhető meg a magyar nyelvű istentiszteletek arányának csökkenése és a cseh, illetve vegyes nyelvű istentiszteletek arányának növekedése irányába. Ez a magyar nyelvű istentiszteletek korlátozott számának tudható be leginkább.

19. A vallási szokások változása a Csehországba való költözés után

A kérdőívben feltett kérdés, miszerint a Csehországba költözést követően hogyan változtak a vallási gyakorlatok, a következő eredményeket hozta: a válaszadók 30%-a többet, 35%-a kevesebbet, 35%-a pedig ugyanannyit jár templomba, mint korábban. Ez a megoszlás arra utal, hogy a migráció és a környezetváltozás eltérő hatással van a vallási gyakorlatokra. Míg egyesek esetében fokozódhat a vallási elköteleződés (30%), másoknál csökkenhet (35%), míg továbbiaknál nem tapasztalható változás (35%). A hasonló arányú csökkenés és változatlanság arra utal, hogy a vallási gyakorlatok fenntartása vagy módosulása nem egyértelműen függ a migrációtól, hanem más, egyéni vagy szociális tényezők is szerepet játszanak. További kutatások szükségesek annak feltárására, hogy milyen tényezők járulnak hozzá a vallási gyakorlat fokozódásához, csökkenéséhez, illetve változatlanságához a csehországi környezetben.

20. Milyen nyelvű istentiszteleteket látogat?

A következőkben azt kívántam megvizsgálni, hogy az adatközlők milyen nyelvű, felekezetiüknek megfelelő vallási szertartásokon vesznek részt. Annak ellenére, hogy a megkérdezettek több mint 95%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát a feltett kérdésre csupán a válaszadók 76%-a válaszolta, hogy magyar nyelvű istentiszteleteket látogat. A megkérdezettek több mint 12%-a látogat (csak) cseh nyelvű vallási szertartásokat, míg a válaszadók fennmaradó része (12%) több nyelvet is megjelölt: magyar-szlovák, magyar-cseh, magyar-latin, magyar-szlovák-cseh.

A cseh és szlovák nyelvű istentiszteletek látogatása (24% összesen) azonban arra utal, hogy néhány válaszadó számára nem feltétlenül a magyar nyelv a legfontosabb tényező a vallási életben. Ez több okra vezethető vissza. Lehetséges, hogy a távolság a magyar nyelvű szentmiséktől befolyásolja a választást. A cseh nyelvű istentiszteletek látogatása részben az asszimiláció folyamatát is jelezheti. Lehetséges, hogy egyeseknek egyszerűen kényelmesebb a cseh, ill. szlovák nyelvű istentisztelet.

Érdekesség, hogy Prágában rendszeresen tartanak angol és német⁷³ nyelvű szentmiséket is, azonban a válaszadók egyike sem jelezte, hogy ezeket látogatná. Ennek több lehetséges oka is van. A válaszadók lehet, hogy a magyar nyelvi közeghez való közelítést, kulturális összetartozást fontosabbnak tartják, mintsem olyan szertartásokra járni, amelyek idegen nyelveken zajlanak. Másrészt, bár az angol és német nyelvű szentmisék léteznek, lehet, hogy ezek nem tükrözik a közösség vallási hagyományait, és nem jelentik a hitélet kifejezésének a megfelelő formáját számukra. Az anyanyelv és a vallási hovatartozás szoros kapcsolata miatt a válaszadók inkább azokat a szertartásokat választják, amelyekben a saját kulturális identitásuk köszön vissza, és ahol a közös nyelvi háttér meghatározó szerepet játszik a vallási élmények megélése során. Az is elképzelhető, hogy a válaszadók a családjuk, barátaik és közösségük között való kapcsolatokra is összpontosítanak, amely szintén a magyar nyelvű szertartások irányába tereli őket.

Mivel ez egy kifejtendő kérdés volt, amelyek alapján árnyaltabb képet kívántam kapni a közösségi imaélet és a nyelvhasználat viszonyáról, az adatközlők sok értékes adattal szolgáltak. Az egyik válaszadó azt a választ adta, hogy „*vasárnaponként magyarul, hétköznap szlovák, magyar és cseh nyelven is*“ részt vesz a szentmiséken. Ez a válasz több következtetés levonására ad lehetőséget. Először is, rávilágít arra, hogy a válaszadó fontosnak tartja a vallási közösséghez való tartozást, és igyekszik fenntartani a kapcsolatot mind a magyar, mind a cseh,

⁷³ A Prágai Főegyházmezejében 2016 óta működik a Német Személyi Plébánia, mely a németajkú katolikusokat gyűjti egybe. (szerk.)

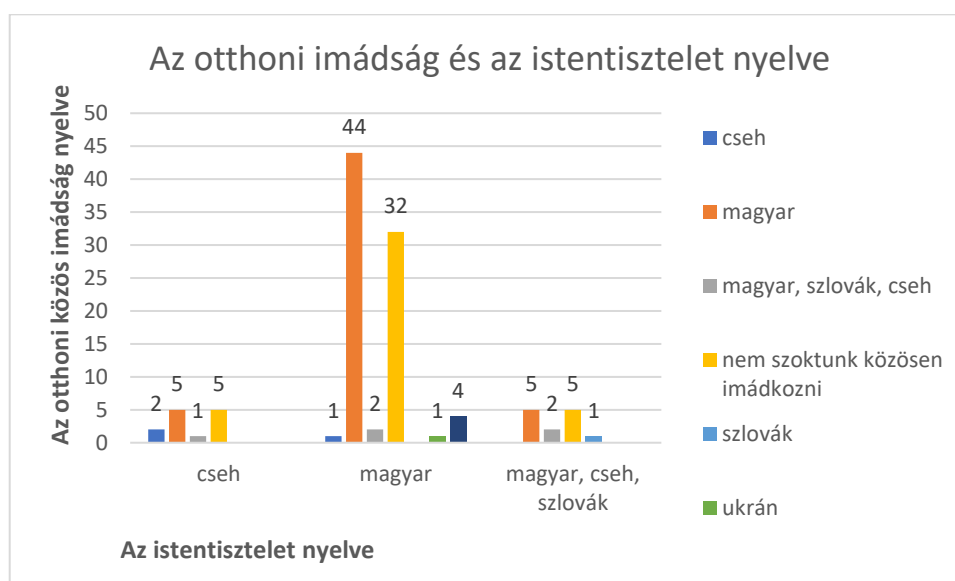
ill. szlovák nyelvű közösségével is, ami a hitéletének szempontjából nagy jelentőséggel bír. A vasárnapi magyar nyelvű istentisztelet látogatása arra utal, hogy e közösség tagjaként az anyanyelvén kifejezetten értékesnek tartja vallása anyanyelvi közösségben való megélését. Másrészt, a hétköznapiokban használt több nyelv, köztük a szlovák és cseh, arra utal, hogy a válaszadó életében a kétnyelvűség egy hétköznapi valóságot teremt. Ez a helyzet azt is mutatja, hogy a különböző nyelvek használata része a mindennapi életének, ami segít neki alkalmazkodni a környezeti adottságokhoz és a többségi társadalmi normákhoz. A válaszadó vallási identitása szoros kapcsolatban áll a nyelvi sokszínűséggel, és a magyar nyelv használata a hitéletében elsőbbséget élvez, hiszen a vasárnapi szentmisét magyar nyelven látogatja, miközben a hétköznapi élet során a többnyelvűség révén képes alkalmazkodni a helyi közösség igényeihez is.

Az egyik Prágában élő adatközlő elgondolkodtató indokot fogalmazott meg azzal kapcsolatban, hogy miért nem látogatja a magyar nyelvű istentiszteleteket: *„Kollégáimmal vasárnapi iskolai foglalkozást vezetek magyar nyelven Prágában. Törődő prágai protestáns lelkész hiánya miatt jó ideje nem látogatom a ref.⁷⁴ istentiszteletet. A vasárnapi iskolai foglalkozás egyidőben van a ref. istentisztelettel -- ez a másik ok, amiért nem látogatom a ref. istentiszteletet.“* Az említett adatközlő megjegyzései rávilágítanak arra, hogy a nyelvi közösségek vallási életében a szervezeti és időbeli ütközések is jelentős szerepet játszanak. Az átfedésben lévő időpontok miatt a válaszadó nem tud részt venni a református istentiszteleten, ami bepillantást nyújt abba, hogy a vallási gyakorlatok és a nyelvi identitás alakulása milyen mértékben függ a hitélet struktúrájától és az elérhető lehetőségektől. Ez a helyzet azt is jelzi, hogy a magyar nyelvű istentisztelet látogatottsága nem csak a vallási elköteleződésen múlik, hanem más tényezők – például a közösségi programok, a lelkész hiánya és a rendezvények ütemezése – is befolyásolják azt. A válaszadó által említett vasárnapi iskolai foglalkozás fontos tevékenység a közösség számára, és ezzel párhuzamosan a református istentiszteleten való részvétel lehetősége elveszik. Ebből következik, hogy a nyelvhasználat és a vallási identitás megőrzése érdekében lényeges a közösségek által kínált programok és szolgáltatások időbeli összehangolása. Az ilyen jellegű ütközések csökkentése hozzájárulhat a magyar identitás megőrzéséhez, mivel lehetőséget ad arra, hogy a hívek aktívan részt vegyenek saját vallási közösségük hitéletében. Ez a jelenség rávilágít arra is, hogy a vallási élet reformálása és a közösség igényeinek figyelembevételének fontos szerepe van a nyelvfenntartásban, mivel a kényelmesen elérhető és releváns vallási gyakorlatok motiválóan hatnak a közösség tagjaira.

⁷⁴ ref. – református (szerk.)

Egy másik válaszadó inkább a cseh nyelvű szentmiséket látogatja: „*ritkábban magyar nyelven (kb. 34 km a lakásomtól) csehül kb. 18 km a lakásomtól*”. Ez az adat segít megérteni, hogy a nagy távolságok jelentős szerepet játszanak a magyar nyelvű istentisztelet háttérbe szorulásában, ami megnehezíti a hívek integrálódását a magyar közösségekbe. A távolságok következtében sokan kényelmesebbnek találják a közelebb lévő, cseh nyelvű közösségeket, amelyek így fokozatosan a vallási életük szerves részévé válnak. Ez a helyzet figyelembe veszi a kényelmi szempontok erőteljes befolyását, ami a nyelvi identitás megélését is nehezíti. Noha a magyar közösséggel való kapcsolattartás valószínűleg egy bizonyos szinten megmarad a jövőben, a távolságok és a kényelmi preferenciák következtében a vallási hovatartozás egyre inkább a többségi nyelvű közösségek felé fog tendálni. Ez a jelenség hangsúlyozza, hogy a nyelvhasználat és a vallási identitás fenntartása szoros kapcsolatban áll a fizikai közelséggel és a közösségi események könnyű elérhetőségével.

A vallás hivatalos tartományaiban használt nyelvnek láthatóan nagy a hatása a nyelvcsere kimenetelére, mert tulajdonképpen az a nyelvmegtartást befolyásoló elsődleges tényező.

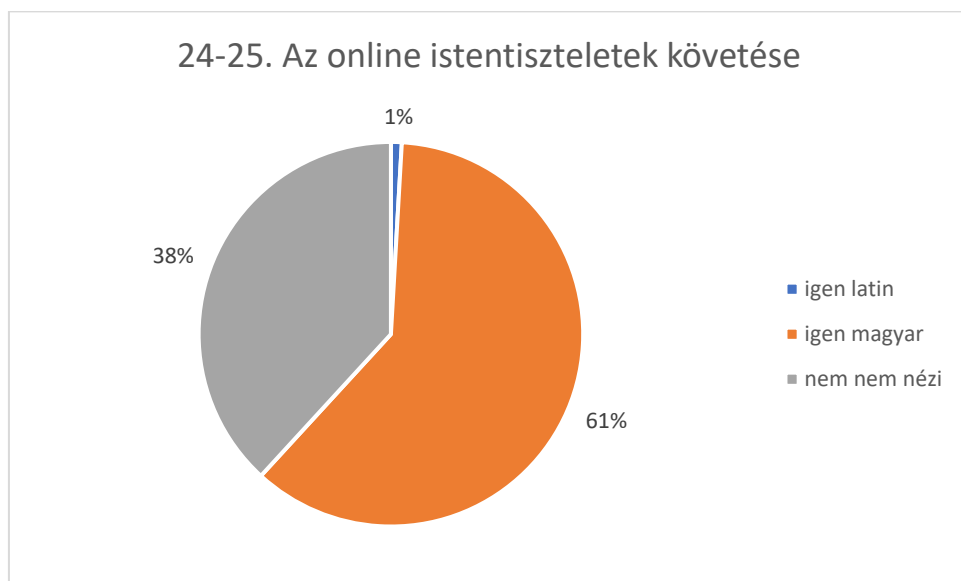
A grafikonon bemutatott adatok az otthoni ima és az istentisztelet nyelvének összefüggését elemzik három csoportban: 1) kizárólag cseh nyelvű istentiszteletet látogatók; 2) kizárólag magyar nyelvű istentiszteletet látogatók; 3) magyar, cseh és szlovák nyelvű istentiszteleteket látogatók. Az elemzés az otthoni ima nyelvét vizsgálja a három csoporton belül.

1. Cseh nyelvű istentiszteletet látogatók (N = 13): Ebben a csoportban a válaszadók 15,4%-a (2 fő) otthon csehül imádkozik, 38,5%-uk (5 fő) magyarul, 38,5%-uk (5 fő) nem imádkozik, és 7,7% (1 fő) három nyelven (magyar, cseh, szlovák) imádkozik.

2. Magyar nyelvű istentiszteletet látogatók (N = 84): Itt az arányok a következők: 2,5% (1 fő) otthon csehül, 2,5% (2 fő) magyarul, csehül és szlovákul, 2,5% (1 fő) ukránul, 55,7% (44 fő) magyarul és 36,7% (29 fő) nem imádkozik.

3. Magyar, cseh és szlovák nyelvű istentiszteleteket látogatók (N = 13): Ebben a csoportban 38,5% (5 fő) otthon magyarul, 15,4% (2 fő) magyarul, csehül és szlovákul, 38,5% (5 fő) nem imádkozik, és 7,7% (1 fő) szlovákul imádkozik.

Az adatok azt mutatják, hogy az istentisztelet látogatásának nyelve és az otthoni ima nyelve között nincs egyértelmű összefüggés. Míg a magyar nyelvű istentiszteleteket látogatók körében a magyar nyelv az otthoni imában is domináns (bár a közös ima gyakorlata alacsony), a cseh nyelvű istentiszteleteket látogatók körében a magyar és a cseh nyelv is hasonló arányban van jelen. A többnyelvű istentiszteleteket látogatók csoportjában a magyar nyelv szintén meghatározó az otthoni imában, de a szlovák nyelv is megjelenik. A közös ima gyakorlatának hiánya minden csoportban jelentős, ami arra utal, hogy a személyes ima gyakorlata eltérhet a templomlátogatási szokásoktól. A többnyelvűség jelenléte komplex nyelvi helyzetet teremt, ami befolyásolja az otthoni ima nyelvét. A további elemzéseknek a családi háttér, a nyelvi kompetencia és a vallási gyakorlatok intenzitása közötti kapcsolatokra kellene fókuszálniuk. A kis elemszám miatt az eredményeket óvatosan kell értelmezni.

A kutatás során vizsgáltuk a felekezeti istentisztelet online követésének gyakoriságát. A 110 fős minta 62%-a (68 fő) válaszolta, hogy rendszeresen követ online istentiszteleteket. Ezen belül a válaszadók túlnyomó többsége (99%) magyar nyelvű közvetítéseket fogyaszt, ami alátámasztja a magyar nyelvű vallási identitás erősségét és fontosságát a vizsgált csoportban. Az alacsony számú latin (1%) nyelvű istentisztelet-követés az egyéni vallási preferenciákra utal. Az eredmények arra utalnak, hogy az online platformok⁷⁵ fontos szerepet töltenek be a vallási gyakorlatban, lehetővé téve a magyar nyelvű vallási tartalmakhoz való folyamatos hozzáférést, függetlenül a földrajzi elhelyezkedéstől. A további elemzés során érdemes vizsgálni, hogy az online istentisztelet-követés kiegészíti vagy helyettesíti a személyes részvételt a hagyományos istentiszteleteken.

⁷⁵A Prágai Magyar Katolikus Plébánia a COVID-19 világjárvány idején kezdte meg a magyar nyelvű szentmisék online közvetítését Facebook oldalán, melyeket a kutatás időszaka alatt átlagosan 500-600 készüléken követnek. A járvány csúcspontján a nézettség akár az 1300 készüléket is elérte.

4.6 A hipotézisek kiértékelése

A H1 hipotézis (*Feltételezem, hogy a válaszadók többsége előnyben részesíti anyanyelvét a személyes imák során.*) vizsgálata során nem utasítottam el a feltételezést. A kutatás hipotézise szerint a személyes ima során az anyanyelv (magyar) használata domináns lesz, mivel a hit megélése legtöbbször anyanyelvi környezetben kezdődik, és a személyes ima egy belső, közösségi alkalmazkodástól mentes aktus. Ezt az állítást az is alátámasztja, hogy az alapvető imákat legtöbbször anyanyelvükön tanulják meg.

A kérdőív eredményei ezt a hipotézist nagymértékben alátámasztják. A válaszadók 90%-a jelölte meg a magyar nyelvet a személyes ima során használt nyelvként. Ez az igen magas arány egyértelműen mutatja az anyanyelv domináns szerepét ebben a kontextusban. A fennmaradó 10%-ban a következő eloszlást tapasztaltuk: 8% szlovák, 1% cseh és 1% egyéb nyelveket jelölt meg. Ez a kevés számú eltérés valószínűleg a többnyelvűség jelenlétével vagy speciális egyéni körülményekkel magyarázható (pl. vegyes nemzetiségű párkapcsolat), de nem kérdőjelezi meg a magyar nyelv elsődleges szerepét a személyes ima megélésében. Az eredmények tehát megerősítik a hipotézist, miszerint a személyes ima intim és egyéni jellegénél fogva az anyanyelv a preferált kommunikációs eszköz a transzcendentális tapasztalat kifejezésére.

A H2 hipotézis (*Feltételezem, hogy a közös otthoni ima nyelve kisebb mértékben folyik a válaszadó anyanyelvén.*) csak részben igazolódott. A felmérés adatai szerint a válaszadók 51%-a magyarul imádkozik otthon a családdal, ami azt mutatja, hogy a magyar nyelv továbbra is jelentős szerepet tölt be a vallási gyakorlatban. Ugyanakkor a közös otthoni ima gyakorlatának hiánya a családok 39%-ában, valamint a más nyelven (5 fő) vagy több nyelven (5 fő) imádkozó családok jelenléte alátámasztja a hipotézisben felvetett nyelvi kihívásokat. A többnyelvű családi környezet, melyet a vegyes házasságok gyakorisága erősít, nyilvánvalóan befolyásolja a közös ima nyelvi gyakorlatát.

Az eredmények azt sugallják, hogy a közös ima kontextusában a kommunikáció és az érthetőség fontossága felülírhatja az anyanyelv prioritását. A családon belüli kommunikációs és vallási különbségek, valamint a kulturális sokszínűség bonyolult kölcsönhatásai további kutatásokat igényelnek a jelenség mélyebb megértéséhez. A megfigyelt tendencia a családi vallási gyakorlatok változásának komplexitását hangsúlyozza, melyben a nyelvi tényezők mellett a szociális és kulturális hatások is jelentős szerepet játszanak.

Az elmondottak alapján hipotézisünk nem igazolódott teljes mértékben.

A H3 feltételezés (*Feltételezem, hogy a felekezetüknek megfelelő istentiszteletet látogató válaszadók többsége ezt az anyanyelvén teszi.*) részben igazolódott.

A felmérés adatai szerint a válaszadók 76%-a magyar nyelvű istentiszteleteket látogat, ami alátámasztja a magyar nyelvi identitás jelentőségét a vallási gyakorlatban. Ugyanakkor a cseh (12%) és szlovák (12%) nyelvű istentiszteleteken való részvétel, valamint a többnyelvű istentiszteletek látogatása (12%) arra utal, hogy a magyar nyelv dominanciája nem abszolút.

A hipotézisben említett közösségformáló és identitásmegerősítő szerepe az anyanyelvnek a magyar nyelvű istentiszteletek magas látogatottságában nyilvánul meg, a nem magyar nyelvű istentiszteletek látogatása azonban több tényezővel magyarázható. A magyar nyelvű istentiszteletek korlátozott földrajzi elérhetősége a cseh nyelvű istentiszteletek látogatását eredményezheti a válaszadók egy részében. A cseh többségi társadalomba való integráció folyamata is hozzájárulhat a cseh nyelvű istentiszteletek választásához. Lehetséges, hogy egyesek számára a kényelem vagy a személyes preferenciák fontosabb szerepet játszanak a templomválasztásnál, mint az anyanyelv használata.

A H3 hipotézis részben igazolódott. A magyar nyelv valóban domináns szerepet játszik (76%), de a cseh és szlovák nyelvű istentiszteletek látogatottsága, valamint a többnyelvűség jelensége azt mutatja, hogy a vallási identitás és az anyanyelv kapcsolata komplexebb, mint az eredetileg feltételezett. A földrajzi elérhetőség, az asszimiláció és az egyéni preferenciák mind szerepet játszanak a templomválasztásban és a nyelvi gyakorlatban. A további kutatásnak a földrajzi tényezők, a vallási integráció és az egyéni motivációk szerepére kell fókuszálnia.

A H4 hipotézis (*Feltételezem, hogy az otthon kizárólag magyarul, esetleg több nyelven imádkozó válaszadók egy statisztikailag jelentős része nem (kizárólag) magyar nyelvű istentiszteletet látogat.*) a kapott adatok alapján igazolódik. Bár a hipotézis a csehországi magyar nyelvű istentiszteletek korlátozott földrajzi és időbeli elérhetőségére épült, a megfigyelt mintában ez a kapcsolat nem mutatható ki egyértelműen.

A bemutatott adatok elemzése három csoportra fókuszál: kizárólag cseh, kizárólag magyar, és vegyes (magyar, cseh, szlovák) nyelvű istentiszteleteket látogatók. A kizárólag cseh nyelvű istentiszteletet látogatók körében az otthon kizárólag magyarul imádkozók aránya 38,5% (5 fő). A kizárólag magyar nyelvű istentiszteletet látogatók esetében az otthon kizárólag magyarul imádkozók aránya 55,7% (44 fő). A vegyes nyelvű istentiszteleteket látogatók körében az otthon kizárólag magyarul imádkozók aránya 38,5% (5 fő).

Ez az arány alátámasztja a hipotézist, mivel a magyar nyelvű istentiszteleteket látogatók csoportjában a legmagasabb a magyar nyelvű otthoni ima aránya. A kutatás adatai

egyértelműen alátámasztják a feltételezett összefüggést az otthoni ima nyelvének és az istentisztelet nyelve között. A kis elemszám és a minta korlátozott reprezentativitása miatt a következtetéseket óvatosan kell kezelni. További kutatásokra van szükség a földrajzi és időbeli elérhetőség hatásának pontosabb meghatározására, nagyobb elemszámú mintával és a mintavétel módszerének finomításával.

A H5 hipotézis, amely feltételezte, hogy a heti többszöri istentisztelet-látogatók nagyobb arányban vesznek részt nem anyanyelvükön tartott szertartásokon, a vizsgált adatok alapján alátámasztást nyert.

A kutatás során két csoportot hasonlítottak össze: a csak vasárnapi és a heti többszöri istentisztelet-látogatókat. A vasárnapi istentisztelet-látogatók 76%-a magyar nyelvű szentmisére járt, míg a heti többszöri látogatók körében ez az arány 67%-ra csökkent. Ugyanakkor a nem magyar nyelvű (cseh vagy vegyes nyelvű) istentiszteletek látogatottsága a heti többszöri látogatók körében szignifikánsan magasabb (34%) a csak vasárnapi látogatókhoz (24%) képest.

Ez a megfigyelt különbség arra utal, hogy a heti többszöri miselátogatók nagyobb arányban kénytelenek vagy választanak nem magyar nyelvű szentmisét. Ez alátámasztja a H5 hipotézist, és összhangban van a magyar nyelvű istentiszteletek korlátozott számával és elérhetőségével.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a megfigyelt különbség nagysága nem feltétlenül utal statisztikailag szignifikáns eltérésre. A jelentőség megállapításához további statisztikai elemzés szükséges, figyelembe véve a minta méretét és a csoportok közötti esetleges eltéréseket. A vallási gyakorlat intenzitásának egyéni változatossága (36% rendszertelen részvétel) szintén befolyásolhatja az eredmények értelmezését.

A H6 hipotézis, mely szerint a felekezeti istentiszteleteket látogatók körében a felsőfokú végzettségűek aránya aránytalanul magasabb lesz a szélesebb népességi adatokhoz képest, a kapott eredmények alapján részben igazolódott. A felmérésben három csoportra bontottam a mintát az istentisztelet nyelvének megfelelően: kizárólag cseh, kizárólag magyar, és vegyes (magyar, cseh, szlovák) nyelvű istentiszteleteket látogatók.

Az eredmények azt mutatják, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya szignifikánsan magasabb a magyar és a vegyes nyelvű istentiszteleteket látogatók körében (69%, illetve 54%), mint a kizárólag cseh nyelvű istentiszteleteket látogatók csoportjában (62%). Ez a megállapítás alátámasztja a hipotézist, és arra utal, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők

nagyobb valószínűséggel őrzik meg magyar nyelvi és/vagy vallási identitásukat. A cseh nyelvű istentiszteleteket látogatók körében a középfokú végzettségűek magasabb aránya (38%) potenciálisan az asszimiláció magasabb szintjét tükrözheti.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a hipotézisben szereplő "aránytalanul magas" kifejezés nem pontosan definiált. A megállapításhoz szükséges lenne egy összehasonlító adat a csehországi magyar lakosság iskolai végzettségének megoszlásáról, hogy statisztikailag szignifikáns különbséget lehessen kimutatni. A vizsgált minta lehet, hogy nem teljesen reprezentatív a teljes csehországi magyar populációra nézve, különösen az alacsony alapfokú végzettségűek aránya (1-8%) ezt sugallja. Ezért az eredményeket óvatosan kell értelmezni, és további kutatásokkal kell alátámasztani. A jövőbeni kutatásoknak nagyobb mintákon kellene alapulniuk, és be kellene vonniuk a csehországi magyar lakosság iskolai végzettségére vonatkozó reprezentatív adatokat az összehasonlításhoz.

A H7 hipotézis, miszerint a külföldről Csehországba költözött válaszadók istentisztelet-látogatási szokásai negatív irányba változtak, a kapott adatok alapján nem egyértelműen igazolódik.

A válaszadók 65%-a Szlovákiából, 18%-a Magyarországról származik. A Csehországból, Csehszlovákiából és Ukrajnából származók alacsony aránya (összesen 23%) korlátozza az eredmények általánosíthatóságát. A kérdőívben feltett kérdésre (változás a vallási gyakorlatban a Csehországba költözés után) a válaszadók 30%-a többet, 35%-a kevesebbet, 35%-a pedig ugyanannyit jár templomba, mint korábban. Ez a megoszlás nem mutat egyértelmű negatív tendenciát a külföldről érkezett válaszadók körében. Sőt, a válaszadók 30%-a fokozott vallási gyakorlatról számolt be.

A kapott adatok nem támasztják alá egyértelműen a H7 hipotézist. Bár a vallási gyakorlat csökkenése (35%) és változatlansága (35%) hasonló arányban fordul elő, a vallási gyakorlat növekedése (30%) is jelentős. A kutatás eredményei nem mutatnak egyértelmű összefüggést a migráció és a vallási gyakorlat csökkenése között. A csehországi ateista környezet hatása nem egyértelműen kimutatható. A minta korlátozott reprezentativitása és a vallási gyakorlat egyéni változatossága (36% rendszertelen részvétel) korlátozza az általánosíthatóságot.

A H8 hipotézis (*Feltételezem, hogy a megkeresztelt gyermekkel rendelkező válaszadók többségénél a keresztelező nem magyar nyelven folyt.*) a kutatás eredményei alapján nem igazolódott. A hipotézis a vegyes házasságok magas arányára épült, feltételezve, hogy a

keresztelő családi eseményként való megélése miatt a nem magyar anyanyelvű házastárs bevonása a nem magyar nyelvű keresztelő gyakoriságát növeli.

A felmérésben a 110 válaszadó közül 86 (78%) adott választ a kérdésre, 24 (21,8%) nem. Az érvényes válaszok alapján a megkeresztelt gyermekek 62%-át magyar nyelven keresztelték meg. A cseh, szlovák és ukrán nyelvű keresztelések aránya 9%, 8%, illetve 1% volt. A fennmaradó 18 főnek nem volt gyermeke.

A magyar nyelvű keresztelések magas aránya (62%) ellentmond a hipotézisnek. Bár a nem magyar nyelvű keresztelések aránya (38%) jelentős, ez nem éri el a hipotézisben sugallt többséget. Ez arra utal, hogy a vegyes házasságok, bár jelen vannak, nem feltétlenül eredményeznek automatikusan nem magyar nyelvű keresztelőt. A magyar nyelvi identitás erősebbnek bizonyult a feltételezetténél ebben a kontextusban.

A hiányzó válaszok (21,8%) és a gyermekkel nem rendelkező válaszadók (16%) magas aránya korlátozza az eredmények általánosíthatóságát. A minta reprezentatív jellegének hiánya miatt a megállapításokat óvatosan kell értelmezni. A további kutatások nagyobb és reprezentatívabb mintát igényelnek, a szülők nyelvi háttérének és a keresztelési nyelvválasztás mögött meghúzódó motivációk alaposabb vizsgálatával.

A H9 hipotézis (*Feltételezem, hogy a magyar nyelven keresztelt gyerekek túlnyomó többségénél az otthoni közös imaélet magyar nyelven folyik.*) a kapott adatok alapján egyértelműen igazolódott.

A 110 fős minta alapján az eredmények azt mutatják, hogy a válaszadók 78,2%-a reagált a gyermekek keresztelési nyelvére vonatkozó kérdésre, és a válaszok 62%-a magyar nyelvű keresztelést jelzett, ami hangsúlyozza a magyar nyelvi identitás jelentőségét a vallási szertartásokban. A kutatás eredményei szerint a magyarul megkeresztelt válaszadók 66%-a rendszeresen imádkozik magyar nyelven. Ugyanakkor a válaszadók 30%-a kijelentette, hogy otthon nem imádkozik, míg csupán 4%-a imádkozik más nyelven.

A minta 16%-át alkotó válaszadók, akiknek nincs gyermekük, valamint a tényleges válaszok arányának alacsonyága befolyásolják az eredmények általánosíthatóságát.

A H10 hipotézis (*Feltételezem, hogy az online istentiszteleteket követő válaszadók többsége ezt az anyanyelven teszi.*) egyértelműen bebizonyosodott.

A kutatás során készült 110 fős minta tükrözi a magyar nyelvű vallási identitás erősségét a válaszadók körében: a résztvevők 62%-a rendszeresen követ online istentiszteleteket, ebből 99% magyar nyelvű közvetítéseket néz. A kutatási eredmények arra utalnak, hogy az online

platformok kulcsszerepet játszanak a vallási gyakorlatok modern formáiban, lehetőséget biztosítva a folyamatos hozzáférésre a magyar nyelvű vallási tartalmakhoz, függetlenül a fizikai távolságtól. Ez a kontextus megkérdőjelezi a hagyományos vallási részvétel szerepét, és felveti a kérdést, hogy az online istentiszteletek valóban csupán kiegészítik, vagy esetleg helyettesítik is a személyes részvételt a közvetlen közösségi élményekkel.

A további kutatások keretében mélyebb ismereteket kellene nyerni a válaszadók online és valóban megélt vallási tapasztalatai közötti interakcióról, valamint a vallási közösségekhez való affektív kötődés mértékéről. A jövőbeni elemzések figyelemmel kísérhetik, hogy az online istentiszteletek milyen hatással vannak a vallási identitásra és közösségi kohézióra, illetve hogyan formálják az egyének vallási gyakorlatát a digitális korszakban.

KONKLÚZIÓ

Munkám során több szempontból megvizsgáltam az anyanyelv, ill. a többségi társadalom által használt nyelv (cseh) vallási identitásra kifejtett hatásait a csehországi magyar nemzetiségű kisebbség körében. A kitűzött célokat elértem, hipotéziseim részben igazolást nyertek. A téma szempontjából lényeges fogalmakat megvizsgáltam. Rávilágítottam a vallás definíciójának kihívásaira, mivel a szakirodalomban nincs egységes megfogalmazása. Emellett megvizsgáltam a vallással szoros kapcsolatban álló fogalmakat is, például az anyanyelvet és egyházi nyelvhasználatot.

A fogalmak tisztázását követően ismertettem a csehországi magyar kisebbség helyzetét, kiemelve, hogy viszonylag fiatal és szociolingvisztikai szempontból eddig töredékesen kutatott közösségről van szó.

Azon csehországi magyar szervezetek bemutatását sem kerültem el, melyek a vallási és kulturális identitás megőrzésében kulcsfontosságú szerepet töltenek be. Röviden bemutattam az Iglice Egylet és a Prágai Magyar Katolikus Plébáni működését. Csehországban a magyar közösség számára a vallási identitás megőrzése folyamatos kihívást jelent, különösen a nyelvi- és kulturális sokszínűség, de leginkább a nagyváros nyújtotta számos lehetőség okán. Az anyanyelven történő oktatás, amelyet a Prágai Magyar Katolikus Plébánia hittanórái és az Iglice Egylet vasárnapi iskolája biztosítanak, kulcsszerepet játszik a gyermekek vallási identitásának kialakításában. Az anyanyelv használata nem csak a vallási értékek átadását segíti, hanem a közösségi összetartozás érzését is erősíti.

Az anyanyelv és vallási identitás közti viszonyt vizsgáló kérdőívek szociolingvisztikai módszerekkel végzett elemzését is elvégeztem. A csehországi magyar kisebbség tagjainak általam gyűjtött adatközlései különböző nézőpontokat tárnak fel. A feltáró-elemző kutatómunkát nem vallásnéprajzi kontextusban végeztem, hanem az anyanyelv a vallás identitás kialakításában és megőrzésében kifejtett hatását tűztem ki célul. Kérdéseim elsősorban a vallás anyanyelven való megélésére összpontosítottak. Empirikus kutatásom alapján szerzett tapasztalataim vegyesek: bizonyos témák, például az anyanyelvi imádságokkal kapcsolatos nézetek esetében egyetértés alakult ki a válaszadók között, míg a Csehországba való költözést követő vallásgyakorlás terén jelentős eltérések mutatkoztak a véleményekben.

Az adatok egyértelműen alátámasztják az anyanyelv szerepének dominanciáját a vallási életben. A válaszadók 62%-a magyar nyelven keresztelt gyermeket nevel, és 66%-uk rendszeresen imádkozik magyarul. Ezek az eredmények azt sugallják, hogy a vallás

megélésének legfontosabb színtere a család, ahol a szülők adták az alapvető vallási ismereteket. Az anyanyelv tehát a vallási értékek közvetítésének kulcsfontosságú eszköze.

A kutatómunka során bebizonyosodott, hogy miközben a csehországi magyar közösség nyelvhasználata funkcionálisan dominálja a vallási életet, a vegyes házasságok által generált nyelvi kihívások szintén nem elhanyagolandó tényezők. A válaszadók 76%-a magyar nyelvű istentiszteleteken vesz részt, de a cseh és vegyes nyelvű istentiszteletek 24%-os aránya azt jelzi, hogy a többségi nyelv is növekvő szerepet játszik a vallás megélésében. A keresztelési nyelvek kapcsán a kutatás megmutatta, hogy a magyar nyelv dominanciája továbbra is jelentős, hiszen a válaszadók 62%-a magyar nyelvű kereszttelt.

Fel kell hívni a figyelmet az online vallásgyakorlás szerepére is, amely lehetőséget biztosít a magyar nyelvű vallási tartalmakhoz való hozzáférésre, függetlenül a földrajzi elhelyezkedéstől. A kutatás eredményei szerint az online istentiszteleteket követő válaszadók 99%-a magyar nyelvű közvetítéseket követ. Ez a tendencia a modern technológiai vívmányok által teremtett lehetőségeket tükrözi, amelyek révén a közösség tagjai képesek fenntartani vallási gyakorlatukat, még akkor is, ha fizikai távolságok választják el őket egymástól.

A nyelvcserevel kapcsolatos kutatások hangsúlyozzák, hogy a vallás miként befolyásolja a kisebbségi nyelvek megőrzését vagy veszteségét. A csángó közösség példája világosan mutatja, hogy a közösség identitását és összetartását sok esetben a nyelv, és nem a vallás határozza meg. Ennek ellenére a vallási keretek között használható nyelv elterjedése a nyelvcsere irányába mutathat, különösen, ha a domináló nyelv az egyházzal is összefonódik. Ezért elengedhetetlen annak megértése, hogy a vallás és az anyanyelv közötti kapcsolat milyen mértékben befolyásolja a közösségek identitását és a nyelvhasználatot. Az anyanyelv az egyén és a közösség identitásának megőrzésében betöltött szerepe mellett a vallás olyan pozitív tényező lehet, amely erősíti a közösségi hagyományokat.

A kutatás során felmerült kérdések további vizsgálatot igényelnek, különös figyelmet érdemel, hogy hogyan alakul a jövőbeli vallási gyakorlat a csehországi magyar közösségben a folyamatos nyelvi és kulturális változások fényében. A családi háttér, a vallási neveltetés és az egyéni vallási tapasztalatok közötti összefüggések feltérképezése lehetővé teszi a közösségi identitás mélyebb megértését és segít a nyelvhasználat és vallásgyakorlás összefonódásának megértésében.

BIBLIOGRÁFIA

- BARTHA, Csilla, *A kétnyelvűség alapkérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 75-84.
- BARTHA, Csilla, *Nyelvcseré, nyelvvesztés: szempontok az emigráns kisebbség vizsgálatához*. In: Kassai Ilona (szerk.), *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest, 1995.
- BÖHM, János, *A liturgikus nyelvekről*, Eger: Érseki Lyceum Könyvnyomdája, 1897, 49-63.
- CSERHÁTI, József – FÁBIÁN, Árpád (szerk.), *A II. vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai*. Budapest: Szent István Társulat, 1986.
- ENGLER, Ágnes, *A család mint erőforrás*. Budapest: Gondolat, 2017.
- EÖRY, Vilma, *A csehországi magyarok nyelvhasználata – Egy kutatás élményei és tapasztalatai*. In: *Prágai Tükör* (2002/1), 4-9.
- EÖRY, Vilma, *A csehországi magyar kisebbség nyelve*. In: *Hungarológia*, NHK 2 2000/1-2.
- FOJTÍKOVÁ, Mária, *Náboženstvo a nacionalismus - partneři, nebo rivalové? Analýza politického diskurzu na Slovensku po roku 1993*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. [cit. 2024-09-01]. Online: https://is.muni.cz/th/y74ad/?zoomy_is=1 (2024.12.13.)
- FRANKÓ, Tamás, *A népnyelv használatára vonatkozó kánonjogi szabályok áttekintése*, *Praeconia* 2018/1, 38.
- GABAL, Ivan, *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Prága: G plus G, 1999.
- GABRIEL, Jiří, *Náboženství a jazyk. K problematice náboženského jazyka*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, 1974/1975, 119-131.
- GAL, Susan, *Peasant men can't get wives: language change and sex roles in a bilingual community*. In: *Language in Society*, 7(1), 1978, 1–16.
- GÁL, Evžen, *Maďari v Čechách*. In: *Praha a národnosti*, Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Magistrátu hl. Města Prahy, Prága, 1998.

- GÁL, Evžen, *a többségi nemzet képe a csehországi és szlovákiai magyarokkal készített interjúkban*. In: Prágai Tükör (2002/3), 10-17.
- GÓSY, Mária, *Anyanyelv-elsajátítás: kutatási irányok, módszerek, lehetőségek*. Online: https://real.mtak.hu/72461/1/Bona_Gyermeknyelv_READER.pdf (2024.12.3.)
- HARTMANN, Jürgen, *Religion in der Politik: Jidentum, Christentum, Islam*. Wiesbaden: Springer VS, 2014.
- HAŠOVÁ, Lucie, *Z výzkumu jazykové situace v Nejdku u Karlových Varů*. In: Časopis pro moderní filologii (1996), 88-96.
- HOLLOWAY, Richard, *A vallás rövid története*. Budapest: Kossuth kiadó, 2019.
- KAPLAN, Karel, *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha: Panorama, 1990.
- KISS, Jenő, *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
- LANSTYÁK, István, *A magyar nyelv Szlovákiában. A magyar nyelv a Kárpát-medencében a XX. század végén (3)*. Budapest – Pozsony: Osiris Kiadó - Kalligram Könyvkiadó - MTA Kisebbségkutató Műhely, 2000.
- LIVINGSTONE, James C., *Bevezetés a vallástudományba*. Budapest: Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2021.
- LŐRINCZ, László, *Az anyanyelv fontossága*. Debreceni Szemle 2007, 409-411.
- MADAS, Edit, *Dobszay László és a liturgikus latin nyelv*. Magyar egyházzene: Egyházzene liturgika organológia, 2016, 73-75.
- MAY, Stephen, *Language and Minority Rights: Ethnicity, Nationalism, and the Politics of Language*, New York: Routledge, 2012.
- NAGY, Enikő, *Vallás és nyelvcseré – moldvai csángó asszonyok nyelvhasználata*. In: VÁRADI, Tamás (szerk.), *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2015*, Budapest: IX. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia 2015. 02. 06.
- NEKVAPIL, Jiří, *Kontaktsprachen und Minderheiten in der Tschechischen: Versuch einer enzyklopädischen Zusammenfassung*. Universität Bielefeld, 1993.

- ONDRUSZOVÁ, Tereza, *Jazyk v náboženském životě na Těšínsku*. In: MURYC, Jiří, *Církevní diskurz v širším společensko-historickém kontextu českého Těšínska*. 1. vyd. Ostrava: FF OU Ostrava, 2013.
- PELLÉS, Tamás, *A katolikus egyház nyelvhasználata a II. Vatikáni Zsinat után*. Modern Nyelvoktatás VII. évfolyam 1. szám, 2001. április, 10-25.
- PÉNTÉK, János, *Anyanyelv és identitástudat*. *Debreceni szemle* 2010, 160-168.
- PÉNTÉK, János, *Az anyanyelv fölértékelődése a peremrégiók magyar identitásában*. *Magyar Tudomány*, 2017, 810-818.
- PUSZTAI, Gabriella, *A vallásosság nevelésszociológiája. Kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2020.
- RADÓ, Polikárp, *Milyen legyen a liturgia nyelve?* *Praeconia* 2018/1., 8.
- SADÍLEK, Petr – CSÉMY, Tamás, *Maďari v České republice – Magyarok a Cseh Köztársaságban 1918-1992*. Prága: Cseh- és Morvaországi Magyarok Szövetsége, 1993.
- SÁNDOR, Klára, *A nyelvcsere és a vallás összefüggése a csángóknál*. In: JANKOVICS, J., MONOK I., NYERGES J. (szerk.), *A magyar művelődés és a kereszténység*. Budapest–Szeged: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság – Scriptum Rt., 1998, 1130–1150.
- SANI, Roberto, *La Santa Sede e l'emigrazione italiana all'estero tra Ottocento e Novecento. Tra esigenze pastorali e impegno per la preservazione dell'identità nazionale*. Roma: Studium, 2021.
- SCHWEITZER, Gábor, *Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait*. In: PATYI, András (szerk.), *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról. Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás*. Budapest: Dialóg Campus, 2019, 107-121.
- STIETENCRON, Heinrich, *A vallás fogalma a vallástudományban*. Miskolci Egyetem, Filozófiai Tanszék jegyzete, 2011. Online: <http://filozofia.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/2011/11/Stietencron.pdf> (2024.12.11.)
- TOMKA, Miklós, *A vallás a modern világban. A szekularizáció értelmezése a szociológiában*. Budapest: Semmelweis Egyetem-Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány, 2011.

- ZELOVÁ, Alena, *Integrácia maďarskej menšiny na Slovensku – problém jazyka*. In: Plichtová, J. (ed.): *Minority v politike. Kultúrne a jazykové práva*, Československý výbor Európskej kultúrnej nadácie, Bratislava, 1992.

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai:

- *Ad gentes* – Határozat az egyház missziós tevékenységéről, 1965.
- *Presbyterium ordinis* – Határozat a papi szolgálatról és életről, 1965.
- *Orientalium ecclesiarum* – Határozat a keleti katolikus egyházakról, 1964.
- *Optatum totius* – Határozat a papnevelésről, 1965.
- *Christus Dominus* – Határozat a püspökök lelkipásztori hivatásáról 1965.

Egyéb vatikáni dokumentumok:

- *CIC – Codex Iuris Canonici* [Egyházi Törvénykönyv], 1983.
- *Decem iam annos* – Az élő nyelvek liturgikus bevezetéséről, 1976.
- *Nel quadro della moderna mobilità* – Az emigránsok lelki gondozásáról, 1978.

Internetes források:

- <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/v-51E41/vallas-524FF/?list=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfMUJFOEliXX0sICJxdWVyeSI6ICJ2YWxsXHUwMGUxcyJ9>. (2024.12.10.)
- https://is.muni.cz/th/y74ad/?zoomy_is=1 (2024.12.1.)
- <https://www.korosiprogram.hu/hirek/okomenikus-bibliaorak-pragai-magyar-gyerekeknek>. (2024.12.6.)
- <http://filozofia.uni-miskolc.hu/wp-content/uploads/2011/11/Stietencron.pdf>. (2024.12.11.)
- <https://csu.gov.cz/cizinci>. (2024.11.21.)

- <https://iglice.org>. (2024.11.30.)
- <https://katolikus.cz>. (2024.12.1.)
- <https://csmmsz.cz/iglice-egylet-a-pragai-magyar-szulok-egylete>. (2024.11.30.)
- <https://www.korosiprogram.hu/hirek/okomenikus-bibliaorak-pragai-magyar-gyerekeknek>. (2024.12.6.)
- <https://katolikus.cz/rolunk/tortenetunk>. (2024.12.6.)
- https://real.mtak.hu/72461/1/Bona_Gyermeknyelv_READER.pdf (2024.12.3.)